

ივერია

ყოველკვირეული გაზეთი

უხი წლის დამლევამდის 3 მან.; ხუთი თვით 2 მან. | 1877—1906 | ადრესი: ტფილისი, ტერილინის ქ., №5. ტელეფ. № 922.

სარჩამი:—ტფილისის ქართულ გიმნაზია, ფ. გოგიაშვილი-სა.—პატარა ფიქრები ა—ლ.სა.—რუსეთის მთავრობის ფინანსური პოლიტიკა, ა—სი — ნოდარა (პოემა), ცხელიხა. — ავტონომია, (ნ. ი. ლაზარევისა), თარგმანი ს—ისა.—ადგილი (კ. ტიშკოვსკისა, (დასასრული), თარგმანი ა. ხ—ისა.

ტფილისის ქართული გიმნაზია

ინტერმეტო

წარსულ კვირის ნომერში ჩვენ განვმარტეთ ხასიათი იმ ბრძოლისა, რომელსაც ამ ერთი წლის განმავლობაში ეწეოდა ტფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებელთა კორპორაცია სასწავლებლის ესრედ წოდებულ „ეროვან-ზაკისთვის“, და აღვნიშნეთ ის ცვლილებანი, რომელნიც შემოღებულ იქნა სკოლაში; არ დაგვიმალავს და აღვნიშნეთ ნაწილი—მხოლოდ ნაწილი—იმისა, რაც, ჩვენს აზრით, არ იყო მოსაწონი და თანაგრძობის ღირსი პედაგოგთა მოქმედებაში. ჩვენ განვებ ამ მოქმედების ისეთი მხარეები აგნუსხეთ, რომელთა შესახებ ორნაირი აზრი თითქო შეუძლებელი არის, ვინაიდან სრულად ცხადი და ნათელია მათში ჩანსაკვული მისწრაფება და ის ფინანსური ზარალი, რომელიც ეძლევა სკოლას ესოდენ ხელგაშლილად მოხდენილ „რეფორმის“ წყალობით. რასაკვირველია, ჩვენ ვიცოდით, რომ ამ გვარის გულახდილობითა და პირდაპირობით პედაგოგთა გულს ვერ ვასამოწმებდით, მაგრამ ის კი მაინც არ გვეგონა, რომ გამოჩნდებოდა ვინმე ისეთი, რომელიც იკისრებდა ცხად ციფრების უარყოფას და ეცდებოდა მასწავლებელთა ზნეობრივად გამართლებას იქ, სადაც მათი გამართლება და უცოდველ უზიწოებად გამოყვანა ყოვლად შეუძლებელი არის.

მაგრამ არ გვეგონა ეს იმიტომ, რომ დავგავიწყდა და მაშინ აღარ მოგვგონებია, რომ სათავად-აზნაურო სკოლის პედაგოგთა კორპორაციას ჰყავს ერთი გარეშე კლასიკორი, რომელსაც მასწავლებელთა „დაცვა“ და „მფარველობა“ თავის სპეციალობად აქვს გადაქცეული. ეს გახლავთ ვაზ. „ცნობის ფურცლისა“ და „შრომის“ ერთი თანამშრომელი, რომელიც თავის სახელის ინიციალით — W — მხოლოდ მაშინ გამოჩნდება ვაზეთის მეოთხე გვერდზე, როცა სათავად-აზნაურო სკოლის საზოგადოების საჯარო კრება არს ან როცა ამ სკოლის პედაგოგებს ვინმე „შუთრაცხ ყოფას“ მიაყენებს. მაშინ იგი სწერს კრებების ტენდენციურ ანგარიშებს და აცხობს მასწავლებელთა ვასამართლებლად „პუბლიკისტურ“ წერილებს. შარშან, მაგალითად, სასკოლო საზოგადოების ერთ კრებაზე სკოლის ერთმა მასწავლებელმა მუშტი-კრივი გამართა და თავის ამგვარ საქციელით მთელი კრება ააშუთა ბ-ნმა W — მა ასე მართლად და სინდ-

სიერად გადასცა ეს ამბავი თავის მკითხველებს: საზოგადოების ერთმა წევრმა ისე ილაპარაკა, რომ კრებაზე დამსწრენი აღელდნენ და კრების გაგრძელება შეუძლებელი შეიქმნა. მასწავლებლის ბარბაროსული საქციელი ამ სიმართლის მოყვარულმა მემბრანემ მიჩქმალა და „საზოგადოების აღელვებაში“ გაღესა. რაღაო? იკითხავთ. აკი მოგახსენეთ, რომ ეს ვაზეტონი ნაფიცი აბლაკატია სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებლებისა მეთქი! აგერ რამდენიმე წელიწადია, ყოველ დღე თვალყურს ვადევნებ ვაზ. „ცნობის ფურცელს“ და ახლა „შრომის“ და არ მახსოვს, რომ ამ ვაზეტებში ერთხელ მაინც ყოფილიყოს რაიმე კრიტიკული შენიშვნა სკოლის მასწავლებელთა საპედაგოგო მოღვაწეობის შესახებ. წუ თუ ეს პედაგოგები ისე უცოდველნი არიან თავის მოქმედებაში, ყველაფერში ისე უნაკლებოდ მიჰყადაფთ სკოლის საქმეები, რომ საკრიტიკო და შენიშვნის მისაცემი არას დროს არა ყოფილა რა? ხოლო თუ იყო ოდესმე ასეთი რამ, რად მოხდა, რომ ვაზეთმა ერთხელ მაინც ეს ვერ აღნიშნა და ერთ-ერთ ქართულ საზოგადოებრივ დაწესებულებაში მომქმედ კორპორაციას ნაკლი და სისუსტე ვერ უჩვენა? ამ კითხვებზე პასუხის მიცემა ერთად ერთ W ს შეუძლია, რომელიც „ცნობის ფურცელ-შრომაში“ ამ „დარგის“ სპეციალისტი ვახლავთ.

ამის დასამტკიცებლად ჩვენ ძველ ამბებს აღარ გამოვიუღებთ და ახალს მოგახსენებთ. წარსულ კვირას „ივერიაში“ მოთავსებულ წერილის გამო ბ-ნმა W-მ ვაზ. „შრომაში“ (№ 102) ერთხელ კიდევ აბლაკატური წერილი გამოუცხობა მასწავლებლებს და თავისი სპეტიკი კალთა გადააფარა მათს უანგარო შრომის მოყვარეობას. იგი არა თუ ამართლებს ვაზმართლებელს, არამედ კადნიერდება და „სინდისიერებასა“ და „მიუღვამლობაზედაც“ — კი ლაპარაკობს ვაუწითლებლად. რას იზავთ, — შუბლის ძარღვი თურმე ყველას გრძნობიერი არა აქვს. „ვაზეთი ივერია“ და ფ. გოგიაშვილი იმ თავთვე „მიუღვამოლად“ მსჯელობდნენ ხოლმე ქართულ გიმნაზიის რეორგანიზაციის შესახებ, მაგრამ ეს „მიუღვამოლობა“ მთელის თავის სიგრძე სიგანით და სიღრმით ისე არ გამოიქვანებულა, როგორც „ივერიის“ უკანასკნელ ნომერშია. ამას სწერს ბ-ნი W თავის წერილში, რომელსაც „ივერიის პუბლიკისტის სინდისიერება“ აწერია სათაურად. როგორც ხედავთ, ეს აბლაკატი მიკერძობით მსჯელობას და უსინდისობას გვაბრალვებს; წერილის რამდენსამე ადგილას პირდაპირ სწერს, რომ ჩვენ ვითომ ვცრუობთ და მასწავლებლებს განზრახ ჩირქს ვსცხებთ. ასეთ დარბაისლობის ნიმუშ-მარგალიტებით არის უხვად შემკული ჩვენი ავტორის წერილი, და ვინც არ იცის ჩვენებური „მე-ბიქობა“, ვერც კი მიხვდება, საიდან მოვკვობ ბ-ნი W-ს ნიშნულური და მასწავლებელთა მოქმედების კრიტიკულმა აწონ-დაწონვამ რატომ ესოდენ გააწიწმატა იგი.

რა თქმა უნდა, თუ ბ.ნ. W-ს აზრი ჩვენი „უსინდისობისა“, „ტრუბისა“ და „მიკერძების“ შესახებ მართალია, იმ შემთხვევაში ჩვენ უარი უნდა ვთქვათ იმ ბრალდებაზე, რომელიც მასწავლებელთა შესახებ გამოვთქვით, და ბოდიში უნდა მოვიხადოთ იმათ წინაშე. ხოლო თუ თვით ბ.ნი W „ტრუბის“, „ჰკერძავს“ და „უსინდისობას“ სჩადის, იმ შემთხვევაში ჩვენი ბრალდება შეურყეველი დარჩება და, მაშასადამე, მასზე აგებულ შემდეგ მსჯელობას სკოლის შესახებ არავითარი ლოლიკური დაბრკოლება აღარ დაგვიშლის. მაშინ ვნახოთ, რაში გამოიხატა ჩვენის მხრივ „ტრუბა“ და „უსინდისობა“?

ჯერ ერთი იმაში, რომ მასწავლებლებს ვუსაყვედურეთ: თუ, თქვენის აზრით, სკოლას ნაკლი ჰქონდა, ამდენ ხანს სად ბრძანდებოდით და ხმას რატომ არ იღებდითო. ეს მიაჩნია ბ.ნი W-ს—სინდისიერებისა და მიუღდომლობის განხორციელებას—ჩვენს უსინდისობად. „მიუღდომელი ავტორი (ე. ი. თქვენი უმორჩილესი მსახური) პირველ ყოვლისა იმას უსაყვედურებს სკოლის რეორგანიზაციის ინიციატორ მასწავლებლებს, რომ საერთო მოძრაობას აპყვენ და ხალხის მოძრაობის დაწყებამდე კი ხმას არ იღებდნო“, — ბრძანებს ბ.ნი W. მართალია, — დიად, ჩვენ ეს ვუსაყვედურეთ და, გვეგონია, სასაყვედუროც არის. ყოველი მუშაკი, რომელსაც აქვს შეგნება და გული, საზოგადოებრივ დაწესებულებაში უნდა შედიოდეს იმ მიზნით, რომ მთელი თავისი ჰკეუა და გაპკრიახობა დაწესებულების წარმატების საქმეს მოახმაროს, ხოლო თუ მასწავლებლები გრძობდნენ, რომ სკოლაში სწავლების საქმე ცუდად იყო დაყენებული, იმ თავითვე უნდა ცდილიყვენ გაუმჯობესების შექმნას და არ ეცადათ იმ დროისთვის, როცა რუსეთის იმპერატორის თვითმპყრობლობის უფლებას ჩამოართმევდნენ. და განა ასეთ შემთხვევაში გაჩუქება და ხმის ამოუღებლობა სასაყვედურო არ არის? ამას მასწავლებელთა აბლაკატიც ვერ უარჰყოფს და სწერს: „ამ მხრივ ვერც ჩვენ ვავამართლებთ წინანდელ პედაგოგიურ საბჭოს, — მართლა სასაყვედუროა იგიო“. მაშ თუ საყვედური სამართლიანია, რადაც უნდა მოვშობდეს ჩვენს „უსინდისობას“ მისი გამოთქმა და საჯაროდ გამოცხადება? ამას, ალბად, მარტო ბ.ნი W — ეს სინდისიერების სინდისიერი დარაჯი — თუ მიხვდება...

იქნებ გაგიკვირდეთ ასეთი კანდიერება ბ.ნი W-სა, რომელსაც ამისთვის ერთი მისხალი საფუძველი არა აქვს და სხვას ღმობიერად ამხილებს „უსინდისობას“, მაგრამ ეს ნუ გაგიკვირდებათა რადგან მის წერილში ამაზე უფრო საკვირველიც შეგხვდება.

პირველ წერილში ჩვენ აღნიშნული და ციფრებით დასაბუთებული გვქონდა, თუ რამდენად შეიმცირეს ახალ „რეფორმის“ საშუალებით შრომა და გაიდიდეს ჯამაგირები სათავად-აზნაურო სკოლის მასწავლებლებმა. ბ.ნი W ამისთვის ჩვენ ცრუს და მატყუარას გვეძახის. იგი წარჰმუხტრედლად სწერს: „ჟ. გოგინაიშვილი სიკრუეს კადრულობს, როცა უკეინებს მასწავლებლებს, ვითომ ისინი შრომის შემცირებას თხოულობდნო“. რასაკვირველია, როცა კაცი ნამუსზე ხელს იღებს, მას ასეთ ცოცხალ ცრუობისაც აღარ შეერცხება. წინაღ თითოულ მასწავლებელს ჰქონდა ოთხი და ხუთი გაკვეთილი დღეში, ახლა მას ექნება მხოლოდ სამი გაკვეთილი. ვინც ხუთამდის თვლა იცის, ყველა იტყვის, რომ სამი ხუთზე ნაკლები არის და, მაშასადამე, ახალის ნორმით მასწავლებელს შრომა უმცირდება და არ უდიდება. ბ.ნი W-ს

„პედაგოგიური“ არითმეტიკა სულ სხვას ამბობს, — იგი გვიმტკიცებს, რომ 5 გაკვეთილის სამამდის შემცირებით მასწავლებლის შრომა არ მცირდება. ჩვენი ავტორი, რომელიც ალბად განსწავლულია პედაგოგიაში, ბრძნულად გვასწავლის, რომ „მასწავლებლის შრომა გაკვეთილების რაოდენობით თავის დღეში ვერ განიზომება“. რასაკვირველია, მასწავლებლის შრომა სუბიექტიურად გაკვეთილების რიცხვის მიხედვით ვერ განიზომება, მაგრამ ობიექტიურ საზომად მხოლოდ სამუშაო დროის ხანგრძლივობა უნდა ჩაითვალოს. ზარმაცსა და უგულოდ მასწავლებელს რომელიც თავის საქმეს მექანიკურ სამუშაოდ სთვლის, 3 გაკვეთილზედაც ისე კარგად შეუძლია ზარმაცობა, როგორც 5 გაკვეთილზე, ხოლო ბეჯითი და თავის საქმის მოყვარული მასწავლებელი მაშინაც ცდილობს მოვალეობის პირნათლად შესრულებას. როცა მას, სამის მაგიერ, დღეში 4 და 5 გაკვეთილი აქვს. მხოლოდ, რა თქმა უნდა, 5 საათის მუშაობა მას უფრო დაჰდის, ვიდრე 3 საათის მუშაობა. ეს მეტ-ნაკლები დალილობა ნიშნავს მეტ-ნაკლებ ენერჯის დახარჯვას, ე. ი. მეტ-ნაკლებ შრომის გაწევას, რაც სამუშაო დროის ხანგრძლივობაზე დამოკიდებულია.

მაგრამ „პედაგოგია გაკვეთილების შემცირებას თხოულობსო“, ჩაგვიძახის ყურში ბ.ნი W. დიად, თხოულობს; პედაგოგიაში ბევრი სხვა რამეც არის იდეალად დასახული. მიუხედავად ამისა, არც ერთ ევროპის სახელმწიფოში მასწავლებლისთვის 3 გაკვეთილი არაა ნორმად დაწესებული. და ეს არა იმიტომ, ვითომ ევროპელებმა არ იცოდნენ პედაგოგის მოთხოვნილება, არამედ იმიტომ, რომ ამას რეალური პირობები ექირვება განსახორციელებლად. და თუ მდიდარსა და განათლებულ ევროპაში ეს „მოთხოვნილება“ მიუღწევლ „თეორიულ“ სურვილად და დარჩენილი, ჩვენ, დატაკ ქართველებს, რაღა სწორედ ეს „ფუფუნების“ მსგავსი პედაგოგიურ მეცნიერების დებულება აღარ დაგვაფიწყდა სკოლის რეორგანიზაციის გეგმაში და უყურადღებოდ დაგვრჩა ბევრი ისეთი რამ, რასაც ელემენტარულ მოთხოვნილების მნიშვნელობა აქვს სკოლის ცხოვრებაში? განა იგივე პედაგოგია არ თხოულობს, მაგალითად, სკოლის ჰიგიენურად მოწყობას, მდიდარ კაბინეტებსა და ბიბლიოთეკას. მოწაფეების ჰიგიენურად ცხოვრებას და ბევრ სხვა რამეს? მაშ რაღას ვნახობთ, — თუ მარტო „პედაგოგიურ მოთხოვნილების“ ცოდნა საკმარისია, — ავდგეთ და ყველა ეს განვახორციელოთ! მაგრამ მარტო ასეთი „ცოდნა“, საუბედუროდ, პრაქტიკულად შორს ვერ წავგიყვანს. ყოველი თეორიული დებულება, როცა იგი პრაქტიკულ მოქმედების პროგრამაში შეგვაქვს, არსებულ ცხოვრების რეალურ პირობების კვალობაზე უნდა აიწონ ვაიზომოს და დაფასდეს. და ჩვენი ნივთიერი და გონებრივი მდგომარეობა ისეთია, რომ ქართულ მასწავლებელში, რომელსაც დატაკი საქველმოქმედო საზოგადოება აჩანჩალებს დიდის გაქირვებითა და ვაი-ვაგაბით, მასწავლებლისთვის წელიწადში 378 საათის სასკოლო მუშაობის დაწესება უექვევლად ფუფუნებად და ბედოვლათობად უნდა ჩაითვალოს. ამიტომ ბ.ნი W-ზე უკეთესი ადვოკატიც ვერ შეიძლება ქართველ პედაგოგების გამართლებას, რომელთაც ახალის „რეფორმით“ დატაკ სკოლაში შრომა შეიმცირეს და ამით მასწავლებელს ხარჯი გაუდიდეს.

არ გვეგონოთ, ვითომ ეს ხარჯის გადიდება მცირე და უმნიშვნელო არის. ადვოკატობის სურვილით გატაცებული ბ.ნი W ისეთ ციფრებს აღნიშნავს, რომლებითაც მას

საზოგადოება შეცდომაში შეჰყავს, და ამიტომ საჭიროა განმეორებით შევეხოთ ამ საგანს. „ფ. გოგიჩაიშვილი დიდი სტატისტიკოსია, — სწერს ჩვენი ავტორი, — მაგრამ ზეპირად ანგარიში ერთობ ძნელია: წინანდელ ხარჯთ-აღრიცხვით 1906 წლის განმავლობაში მასწავლებლებზე უნდა დახარჯულიყო (იხილე ანგ. 1905 წ.) 50186 მან. 66 კ., ახალის შტატით კი 57600 მან. განსხვავება სულ 7413 მან. 34 კაპეიკია“. ეს ციფრები თავიდან ბოლომდის მოქორებულია და ამტკიცებს, რომ ავტორს, არა თუ სტატისტიკა, ართმეტიკის პირველი მოქმედებაც კი ვერ შეუთვისებია. გთხოვთ გაშინჯოთ

1905 წლის „ანგარიშის“ ხარჯთ-აღრიცხვაში შემდეგი ციფრებია მასწავლებლების ჯამაგირების აღსანიშნავად ნაჩვენები:

§ 1

I. მოსამზადებელ კლასის ოთხი ძირითადი განყოფილება (97 გაკვეთილი)	4790	„
II. მოსამზადებელ კლასის პარალელ განყოფილების ხარჯი (54 გაკვეთილი)	2320	„
III. დამატებითი ჯამაგირები	720	„

§ 2

I. რვა ძირითადის და ოთხის პარალელ გიმნაზიურ კლასების ხარჯები: ა) ძირითად გიმნაზიურ კლასებში 234 გაკვეთილისა 18610 მან. და ბ) პარალელ გიმნაზიურ კლასებში 116 გაკვეთილისა 9270 მან., სულ.	27880	„
II. სხვადასხვა დანარჩენ საგნების გაკვეთილები	2420	„
III. დამატებითი ჯამაგირები	1290	„

§ 3

სკოლის ადმინისტრაციის ხარჯი	10406	„	66 კ.
			სულ 49826 მან. 66 კ.

როგორც ხედ ვთ, ძველის ხარჯთ-აღრიცხვით 1906 წლის განმავლობაში მასწავლებლებზე უნდა დახარჯულიყო არა 50186 მან. 66 კაპ, როგორც ბ.ნი W ბრძანებს, არამედ — 49826 მ. 66 კ. მაგრამ ვაპატიოთ ეს მცირე შეცდომა, სამაგიეროდ შემდეგი შეცდომა, რომელსაც ახლა მოგახსენებთ, ყოვლად შეუწყნარებელი არის განსაკუთრებით ისეთ კაცისაგან, რომელიც სხვას „სინდისს“ უზომავს და „სიცრუეში იქერს“. ბ.ნი W-ს სიტყვით, მასწავლებელთა გაკვეთილების შემცირებამ და ჯამაგირების გადიდება 7413 მან. და 34 კაპეიკით გადიდა სკოლის ხარჯები, ნამდვილად კი ეს სიცრუე გახლავთ, — ხარჯები 19695 მანეთითაა გადიდებული. ხარჯთ-აღრიცხვის მიხედვით მასწავლებლების ჯამაგირებზე უნდა დახარჯულიყო ერთ წელიწადში 49826 მან. 66 კაპ., თუ პანსიონიც იქნებოდა და ოთხსავე მოსამზადებელ განყოფილებას მასწავლებლები ეყოლებოდა. ახალის ცვლილებით მომავლისთვის პანსიონი დახურულია და ორი მოსამზადებელი კლასიც მოსპობილია. და, აი, ამასე ვთქვათ — დაპატარავებულ მასწავლებელში, ახალის ნორმით, მასწავლებლების ჯამაგირებს სჭირდება 57600 მან., ძველის ხარჯთ-აღრიცხვით კი ამას დასჭირებოდა 37905 მან. (ხარჯთ-აღრიცხვის საერთო ჯამს 49826 მან. 66 კაპეიკს აკლ-

დება 8006 მან. 66 კაპ. ინსპექტორის თანაშემწეებისა და დამრიგებლების ჯამაგირები, რომელთა თანამდებობა პანსიონის არსებობასთან იყო შეკავშირებული, და ნახევარი ხარჯი მოსამზადებელ კლასის განყოფილებებისა — 3915 მ. — ორი განყოფილების გაუქმების გამო). ამგვარად, ძველის ხარჯთ-აღრიცხვით მთელს მასწავლებელს, უპანსიონოდ და ორ მოსამზადებელ განყოფილების გამოკლებით, მასწავლებელთა ჯამაგირებზე მოუწოდებოდა 37905 მან., ახალის ნორმით კი დასჭირდება 57600 მან., — განსხვავება, ე. ი. ხარჯების გადიდება სწორედ 19695 მან. არის. ბ.ნი W-მ კი ცხრამეტი ათასი მანეთი შვიდ ათასზე ჩამოიყვანა და ამ გვარად „პოლლოგი“ „სინდისიერ სიმართლედ“ გაასაღა.

აი, ეს შესძინეს ჩვენმა პედაგოგებმა ღარიბ ქართულ სკოლას თავიანთთვის გაკვეთილების შემცირებით და ეს აღვნიშნეთ ჩვენც ჩვენს პირველ წერილში. სხვათა შორის ამისთვისაც იყო გამართული ის ბრძოლა, რომელსაც მასწავლებლები ისეთი ენერჯითა და თავგამოდებით ეწვეოდნენ. სასკოლო საზოგადოებას პირდაპირ ეუბნებოდნენ და ემუქრებოდნენ, თუ ჩვენს პროექტს არ მიიღებთ და მოთხოვნილებას არ დააკმაყოფილებთ, ყველანი სამსახურს თავს ვანებებთო. ყოველი ცოტათი საქმეში ჩახედული და მიუკერძოებელი ადამიანი ამას გაფიცვის მუქარად ჩასთვლის. ბ.ნი W, რასაკვირველია, ამაშიაც არ გვეთანხმება და ამის თქმისთვის ცრუსა და მატყუარას გვეძახის. „ფ. გოგიჩაიშვილი კადრულობს მეორე სიცრუეს, როცა ამბობს, რომ მასწავლებლებმა გასამრჯელო მომატება დაისახეს მიზნად და ამ მიზნის მისაღწევად გაფიცვას ასახელებდნო“. მასწავლებლებმა გამაცხადეს მზოლოდ: „თუ ძველ წესს დასტოვებთ, არც ერთ ჩვენგანს სამსახური არ შეუძლია და სხვები მოცივდითო“. თუმცა ბ.ნი W რიხიანად „სიცრუეში“ გვამტყუნებს, მაგრამ ჩვენ მაინც უნდა ვთქვათ, რომ ზემოაღნიშნული განცხადება მასწავლებლებისა ნამდვილ გაფიცვის მუქარის მომასწავებელი არის. ეჰ, რა გულუბრყვილოდ უნდა სთვლიდეს ბ.ნი W თავის მკითხველებს, თუ მართლა ფიქრობს, რომ ამგვარ სიტყვების კოჰოაბით იგი ვინმეს დაარწმუნებს. მადლობა ღმერთს, ჩინეთიდან მოსულნი არ ვართ, — კარგად ვიცით ერთმანეთის ავანჩავანი და ისიც ვიცით, თუ ვინ სად და როგორ „წავა“ იმის გამოისობით, რომ მისი პროექტი სადმე არ იქმნა მიღებული. და მერე სად წავიდოდნენ მასწავლებლები, საზოგადო კრებას რომ უარი ეთქვა მათი პროექტის მიღებაზე? მქედლობას ხომ ვერ დიწყებდნენ, — სახელმწიფო მასწავლებლებში მოსძებნიდნენ ხომ ალაგებს? და იქ კი მეტა თავისუფლება? აქვს მასწავლებელს, ვიდრე ქართულ გიმნაზიაში? განა რომელიმე სახელმწიფო გიმნაზიის მასწავლებლის მდგომარეობა თავისუფლების მხრივ, შეედრება ან წინაღ შეედრებოდა ქართულ გიმნაზიის მასწავლებლის მდგომარეობას? გიმნაზიაში კი არის ვითომ მასწავლებელთა „ავტონომია“, რომ ქართულ გიმნაზიიდან პედაგოგები იქ წასულიყვენ მასწავლებლად? ან მიიღებდნენ კი იქ ყველას? ან, ვთქვათ, ისინი მართლა წავიდოდნენ: მერე ეს უეცრივე წასვლა მასწავლებლიდან მთელის კორპორაციისა არ იქნებოდა გაფიცვის მომასწავებელი? სად ეშოვა სასკოლო საზოგადოებას სულ რაღაც ერთი თვის განმავლობაში 20-25 მასწავლებელი? და თუ ვერ იშოვიდა, გახდებოდა თუ არა იძულებული ან სკოლა დაეკეტა, ან მასწავლებელთა მოთხოვნილება დაეკმაყოფილებია? ასეთის იარაღით ბრძოლა იდვისა და პრინციპის ნიადაგზე განა შესაწყნარებელია?

ჩვენ გვგონია, რომ ეს შესაწყნარებელი არაა და ამიტომ დაუფარავად და მოუზრდებლად გამოვთქვით ეს ჩვენი აზრი ქართულ გინნაზიის მასწავლებელთა „რეფორმატორულ“ მოქმედების წესსაებ. გულწრფელად აღვიარებთ, ჩვენ სულით და გულით მოხარული ვიქნებოდით, თუ ვინმე ჩვენს განმარტებას ნამდვილ საბუთებით დაარღვევდა, ვინაიდან მაშინ საფუძველი მოგვეცემოდა მეტის იმედით შეგვცხებდა ერთადერთ ქართულ საშუალო სასწავლებლის მომავლისთვის. მაგრამ ბ.ნ. W-მა, გარდა უშუალო სიტყვებისა, ვერაფერი ჰპოვა ჩვენს საწინააღმდეგოდ თავის გონებრივ საღაროში. ამ უშუალოების საპასუხოდ ჩვენ მხოლოდ ერთი რჩევა უნდა მივცეთ ბ.ნ. W-ს: მას ზეპირად სკოლნია ეს ანდაზა — „კოკასა შიგან რაცა სდგას, იგივე წარმოსდინდების“ — და ახლა ამის აზრსაც ჩაუვირდეს. ვინ იცის, იქნებ, თავისთვის ცოტა რამ საგულისხმო გამოიტანოს აქედან...*)

გვინდოდა, წარსულ კვირას დაწყებული წერილი ამ ნომერში გაგვეთავებია, მაგრამ ამ ახალ-მოდის ადვოკატის ჩხირკედულობამ დაგვაბანდა და ამიტომ დასასრული ისევ შემდეგი ნომრისთვის უნდა გადავდეთ.

ფ. გოგინაშვილი.

პატარა ზიპრები

კავკასიის ახლანდელ ნამესტნიკს ერთ დროს ძალიან უყვარდა „ლიტერატურა“. ჯერ პეტერბურგიდან არ დაძრულიყო, რომ მთელი ეპისტოლე გამოუგზავნა კავკასიის ყველა ერებს, ყველას სახალწლო საჩუქრების ჩამოტანას დაპირდა და სამაგიეროდ თხოულობდა „დამშვიდებას“. ოფიციალურ „კავკასში“ და ტფილისის ქუჩებში ხშირად ნახავდით იმის მოწოდებას, რჩევას, მუქარას, საყვედურს და ზოგჯერ თხოვნასაც. საერთო აზრი ამ „ლიტერატურისა“ ისეთი იყო,

*) ბ.ნ. W ასეთი ირონიით ასრულებს თავის წერილს: „ქარგი იქნება, ფ. გოგინაშვილმა ეს სტატისტიკური მეთოდი „ივერიის“ და საკუთარის მოღვაწეების შესახებ მიიხმაროს: რა უჯდება „ივერიის“ გამოცემულს ფ. გოგინაშვილს ლის დიდებულ მოღვაწეთა თითოეული საათი ამ გაზეთის რეორგანიზაციამდის და რა უჯდება ესა, რეორგანიზაციის შემდეგ, როცა ფ. გოგინაშვილმა, გაფიცვის მოუხდ ნლად, შეიმცირა შრომა? რა უჯდება საზოგადოდ მთელი დიდი შრომა უბრალო პუბლიცისტისა, რომ ორასი მკითხველი მხოლოდ ორგანოსი დასტუქს დაკმაყოფილდეს ფილოსოფიის დოქტორის ენაწყლიანობითა და სიმბინთი.“ ამაზე, აი, რა უნდა მოვხებინო გაზ. „შრომის“ რეორტერს: ა ვუყოთ, ბედი ქვეყანაზე თანაწრად არ არის განაწილებული, — მთელ საქართველოს ერთადერთი ბ.ნ. W მოეპოვება და ისიც, თავის უბრალო კაღის წყალობით, გაზ. „შრომის“ ამდირებს მკითხველებით, და „ივერიისთვის“ ისიც დიდი საქმე, თუ „ორას მკითხველს“ მოუყარა თავი. რაც შეეხება ჩემს შრომასა და ჯამგარს, მიბრძანდეს „ივერიის“ გამოცემელთან და იმისგან გაიგვებს დაწერილებით ამის აზრებს. მაგრამ ბ.ნ. W-ს ამ მიკვირულ მოკიბულ სიტყვებით ალბად ამის თქმა უნდა რომ ფ. გოგინაშვილი ვითომ სწავლისთვის სწერს კანონებს და თავისთვის კი არა. ამაზე საქიროდ გრაც საჯაროდ, მკითხველ საზოგადოების თანადსწრებით ასეთი „ნებართვის ბარათი“ უბნობო ბ.ნ. W-ს: თუ მან აღდგენ დაამტკიცოს, რომ ფ. გოგინაშვილი შევიდა რომელსამე საზოგადოებრივ-ოჯნულ დაწესებულებაში და მოითხოვა თავისთვის შრომის შემცირება და სასყიდლის გადიდება და ან ამ მიზნისთვის გაფიცვა გამართა, მივიდეს მასთან და, უკამათოდ, პირში შეაფურთხოს ლაზათიანად. დამეთანხმებით, რომ ასეთი სასჯელი მეტად მძიმე სასჯელია: ფურთხი საზოგადოდ ცუდი რამ არის და მით უფრო სასაგელია ფურთხი ისეთის კაცისა, როგორც ბ.ნ. W ბრძანდება. ხალხი თუ მან ეს ვერ აღმოაჩინოს, მაშინ... მაშინ მე მაძიებს მის შესახებ ასეთივე სასჯელის უფლება...

თითქო მთავრობის რჩევითა და ბრძანებით უნდოდა ცხოვრების ჩარხის გადმოტრიალება, სხვა და სხვა ერთა სამართლიან პროტესტების ჩაჩუმება და აღილეველ ზღვის დამშვიდება. მაგრამ რჩევამ და მუქარამ ქარიშხალი ვერ შეაჩერა, ზღვა ვერ დაამშვიდა და ვერც ცხოვრების ჩარხი გადაატრიალა; პირიქით, საქმეები უფრო აირ-დაირია აიწეწა...

ოფიციალური ლიტერატურა ერთ დროს მისწყდა: „კავკასის“ ფურცლებზე ხშირად იბეჭდებოდა მხოლოდ საკანაო წერილები და განკარგულებანი გენ. ტიმოფევისა, რომელიც ბუზებივით ხოცავდა პროგრესულ ჟურნალ გაზეთებს.

კარგა ხნის შემდეგ კავკასიის მთავრობას ხელმოკრედ მოაგონდა ოფიციალური ლიტერატურა. „პრავიტ. ვესტნიკ“-ში ვრცელი განცხადება დაიბეჭდა საქმის მდგომარეობის შესახებ. განცხადებას ბოლოში კავკასიის ნამესტნიკის სახელი და გვარი არ აწერია, მაგრამ ექვს გარეშეა, რომ განცხადების ტექსტი მის მიერ არის მოწონებული.

უბრალო საგაზეთო კორესპონდენცია უფრო მეტ მასალას აღივებს მკითხველს კავკასიის საქმეების შესახებ, ვიდრე ორ სვეტზე გაქმული ოფიციალური განცხადება, რომელიც განგებ ისეა შედგენილი, რომ ადამიანი ვერაფერს გაიგვებს, რის თქმა უნდა კავკასიის ადმინისტრაციას და რით აპირობს ხალხის დამშვიდებას. განცხადებაში ნათქვამია, რომ ორიოდ მაზრის გარდა მთელ კავკასიაში სახელწოდება წესებია შემოღებული. აღმოსავლეთ კავკასიაში ეროვნული ბრძოლა გაჩაღებული, საქართველოში კი ქრეოლუციონური და სოციალისტური მოძრაობაა. დღემდის რუსეთის „პატრიოტული“ პრესსა სულ იმას გაიძახოდა, რომ რუსეთში რევოლუციის ებრაელები „აკეთებენო“, რუსეთის ვაჭრობა მრწველობაც ებრაელებმა და პოლონელებმა ჩაიგდეს ხელში და რევოლუციისთვის საქირო ფულსა და იარაღს იაზონებენ და ინკლისელები იძლევიანო. ამის გამო „რუს. ვედ.“ კითხულობდა, თუ ერთი მუქა ებრაელები მთელ რუსეთის ბედ-იღბალს ატრიალებენ, სადღა არის ასა მილიონი რუსი და რაღას აკეთებენ თვითონ რუსებით? ამაზე ორიგინალურ პასუხს იძლევა „პრავიტ. ვესტნიკ“-ში მოთავსებული განცხადება კავკასიის ადმინისტრაციისა, რომელიც ირწმუნება, რომ საქართველო რუს რევოლუციონერებმა, საქართველოს უმაღლესმა წარებმა და სამღვდლოებამ გაარეოლუციონერესო. ასეთ აზრისა ყოფილა კავკასიის ადმინისტრაცია, რომელმაც ყველაზე კარგად უნდა იცოდეს საქმის ვითარება, მაგრამ რომელმაც, როგორც ტყობა, არაფერი არ იცის. საქართველოში მხოლოდ ეხლა იწყება ბრძოლა ავტოკეფალიისთვის, ადგილობრივი მთავრობა კი იუწყება, რომ ამ საკითხმა თავისი სიმწვავე დაჰკარგაო. თუმცა განცხადება „ამბობს, საქართველოს რევოლუცია მღვდლების საქმეაო, მაგრამ ცოტა ქვევით თვითონ უარჰყოფს ამ აზრს და აკხადებს, რომ „სამღვდლოებს ხალხში საკმაო ავტორიტეტი არა აქვს მოპოვებულიო“. განცხადების ბოლოში რეცეპტიც არის დაწერილი. კავკასიის ადმინისტრაციას აღუნიშნავს „საერთო ხასიათის ცვლილებანი“ ხალხის უმეტესობის უკმაყოფილების მოსასპობად. „მინისტრთა საბჭოში შეტანილ იქმნა კანონპროექტი მემამულეებსა და გლეხებს შორის დროებით: სავალდებულო დამოკიდებულების მოსასპობადო. რას ნიშნავს ეს რაღაც „საერთო ხასიათის ცვლილებანი“, არ ვიციოთ, მაგრამ ცხადია, რომ უმაღლეს მთავრობის წარმომადგენელი კავკასიაში ძველ ბიუროკრატიულ ნაქრებით აპირობს კავკასიის დაკრეფ-

ბას და თვითმმართველობაზე ხმასაც არ იღებს. საინტერესო ის არის, როდის შეუდგებიან „საერთო ცვლილების“ განხორციელებას. სათათბირო მხოლოდ თეგრვალში შეიკრიბება და ერთ-ორ წელიწადს რუსეთის საერთო საქმეებს მოუხდება. მერე შეიძლება ჩვენც ვადმოგვხედონ და კანონპროექტი მიიღონ ან უარჩყონ. დაიწყება ჩვეულებრივი ბიუროკრატიული ჩხირკედლობა, რომელსაც სათათბიროც ვერას უშველის და „საერთო ცვლილების“ ბედს ათიოდე წლის შემდეგ ვაპირებთ „აქპარებთა სოფელი არავის მოუქამიაო“, ამბობს მთავრობა. რა აქვს საშური მთავრობას! ოღონდ პროპაგანდისტებს მიუსწროს დროზე, ოღონდ რომელიმე სოფელი არ გადაურჩეს დაუწყველი, თორემ რეფორმები კანცელარიიდან სად წავლენ?..

* *

საზღვარ გარეთ მყოფ ქართველ სოც.-დემოკრატებსაც არა აქვთ რა საშური. ისინი დღესაც მოედიან რუს სოც.-დემოკრატების პარტიის ცენტრალურ კომიტეტის ნებართვას, რომ ორ-დე გროში მოაგროვონ დაზარალებულ ქართველთა სასარგებლოდ. „საქართველოში ჯარის მხეცურმა მოქმედებამ მთელი ევროპა ალაპარაკა, იწერება „მუსის“ კორესპონდენტი ჟენევიდან. ჩვენი ქალების გაუპატიურებამ, ჩვენ თანამოძმეთა სახლ-კარის გადაბუგვამ და იმათ უსახლ-კაროდ და ულუკმაბუროდ დარჩენამ, უკიდურეს მწუხარებაში ჩავვაგდო.“ გულნატკენმა ქართველთა დასაწყვიტა მოწოდებების გამოცემით და საღამოებისა და რეფერატების გამართვით ორიოდ გროში მოვეგროვებთ და ერთი ქობი მიინც ავშენებთ ერთ რომელიმე გადაშვარ ქართველისთვის, მაგრამ „ამ აზრმა ვერ მოიპოვა თანაგრძობა“. — და მერე იცით, ვისგან? — საზღვარ გარეთის ქართველ სოციალდემოკრატებსაც. ჟენევის ქართველებმა ხელის მოსაწერი ბარათები დაუგზავნეს ევროპის სხვადასხვა ქალაქებში მცხოვრებ ქართველებს, რომლებმაც და აპირეს ფულის მოგროვება, მაგრამ... მაგრამ ყური დავუგდოთ ისევე კორესპონდენტს, რომელსაც ასეთი პასუხი მიუღია ლეიპციგიდან ერთ ამხანაგისგან: „თქვენ გამოგზავნილი მოწოდება მივიღე, შევეუყარე ქართველებს თავი და ავუხსენი, როგორც იყო საქმე, მაგრამ რადგანაც აქ უმეტესობა სოც.-დემოკრატები არიან, აი როგორი რეზოლუცია გამოიტანეს: „ჩვენ, როგორც ინტერნაციონალისტი სოც.-დემოკრატები, პრინციპიალურად უარს ეყოფთ რაიმე მონაწილეობა მივიღოთ დაზარალებულ ქართველთა ფონდის დაარსებაშიო.“ დარმშტატელ სოც.-დემოკრ. ქარაველობას პირდაპირ განუცხადებია, „თუ მოგვივიდა სრულიად რუსეთის სოც. დემოკრ.-ცენტრალურ კომიტეტის მოწოდება, მაშინ მივიღებთ მონაწილეობას, მაგრამ, რასაკვირველია, იმ პირობით, რომ შეგროვილი ფული ცენტრალურ კომიტეტს გადაეცემოდ, რომელიც თვითონ ნახავს, ვინ არის გაქირავებული, ქართველები, თუ პოლონელები, და გაანაწილებს ფულს საკიროებისამებრ.“ პირადად მე იმ აზრისა ვარ, რომ მარქსიზმსაც იგივე დაემართა, რაც ქრისტეს მოძღვრებას. პეტერბურგის მიტროპოლიტი ანტონი სახარებით ამტკიცებდა, რომ ქრისტეს მოძღვრება პოლიტიკურ დანაშავეთა ჩამოხრჩობის წინააღმდეგი არ არისო. ქრისტეს თანამედროვე „მსახურნი“ ქრისტეს სახელით ამართლებენ დახვრეტას, ჩამოხრჩობას, ციხეში ამოღობობას და ყოველგვარ ძალმომრეობას, ხოლო თანამედროვე მარქსისტები ინტერნაციონალის სახელით უარჩყოფენ მოძმის დახვრეტას და ამართლებენ უკიდურეს მონობას. დიად, დარმშტატელ „ამხანაგების“ პასუხი მონობს. ქადაგება და სხვა არა-

ფერი. ისინი თანახმანი არიან შემოწირულება შეგროვონ გადაშვარ და დამშეულ ქართველების სასარგებლოდ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ცენტრიდან ნებართვა მოუვთ, მაგრამ ამასთან მათ ისიც დაუპატეს, რომ შეგროვილი ფული უნდა გადაეცეს რუს. სოც. დემ. პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, რომელიც „თავითა ნახავს, ვინ არის გაქირავებული, ქართველები თუ პოლონელებიო.“ დავამთ დაბრმავებული დარმშტატელი „ამხანაგები“ იმას ვეღარ ხედავენ, რომ ეს „თვითონ ნახავენ“ საფუძველია თანამედროვე მონობისა. ისინი უარჩყოფენ ყოველგვარ თვითმოქმედებას და იმდენად დაბრმავებულნი არიან ყოველის მკოდნე და ყოველის შემძლე ცენტრალურ კომიტეტის ძალით, რომ თავიანთ პირად საქმესაც პლებანოვ-ლენინებს ანდობენ.

მაგრამ გავანაბოთ თავი ლეიპციგელ და დარმშტატელ „ამხანაგებს“ და მათ სულელურ (მაპატიეთ ეს მაგარი სიტყვა) საქციელს და ბარბაროსულ ლოდიკას. ამჟამად ძალიან უნებურად მაგონდება ამას წინადა გორში მომხდარი ამბავი, რომელიც სასვებით და ნათლად ამტკიცებს ჩვენებურ სოც. დემოკრატების სრულ გონებრივ სიკოტრეს, სიდატაკეს და სიბრმავეს. გაზაფხულზე, როდესაც მთელი საქართველო ტყე მინდვრებში იყო გახიზნული, როდესაც ათას ოჯახს და ათი ათას ცაცს ტანისამოი, ლუკმა პური და თავშესაფარი არ ჰქონდა, როდესაც ქართველთა საზოგადოების შეგნებული ნაწილი ორიოდ გროშის შეგროვებას ცდილობდა დაზარალებულთა სასარგებლოდ, ამ დროს გორის სოც. დემოკრატებმა საქველმოქმედო წარმოდგენა გამართეს საფრანგეთში დაზარალებულ სამთამადნო მუშების სასარგებლოდ. რა უნდა დაეუშაოთ ამ ფაქტს? რა უნდა ეუთხრა, რა ეუპასუხო დარმშტატელ და ლეიპციგელ „ამხანაგებს“? რომელ ლოდიკით უნდა შეაგნრო მათი შუბლი, რომელიც ცარიელ სიტყვებს და ათასგვარ „იზმებს“ ისე გაუყინათ, რომ მისი გათბობა და გაღნობა ვეღარაფრით ვერ შეიძლება.

არიან ისეთი სოც. დემოკრატები, რომელნიც სერიოზულად ამტკიცებენ, რომ ავტონომისტებსა და ფედერალისტებს საქართველოში ბატონ-ყმობის აღდგენა უნდათო. სწორედ მოგახსენოთ, ამ საგანზე ასეთ ადამიანებთან ლაპარაკი მე ყოველთვის წყლის ნაყვად მიმაჩნდა და მიმაჩნია; პირადად მე ასეთ ადამიანს სიბრალულით გადავხედავ, მშარედ გავიღიმიები და მოვშორდები ხოლმე. დარმშტატელი და ლეიპციგელი „ამხანაგებიც“ სხვა პასუხის ღირსნი არ არიან, — იმათაც სიბრალულით უნდა გადახედოთ, პირში გაუღიმიოთ, ხელი ჩაიქნოთ და მიუტევოთ საქციელი მათი, „რამეთუ არ იციან, რასა იქმოდენ“.

* *

დარმშტატელ „ამხანაგების“ საქციელი განსაკუთრებულ მოვლენას არ წარმოადგენს. ჩვენ, ქართველებს, ვერავითარი სოც. დემოკრატიული რეზოლუცია ვეღარ გავგავკარგვებ. ჩვენ მოვესწარით პროლეტარიატის დიქტატურას, ნაძალადეგში დაბანაკებულ კომიტეტის ბრძანებით გაზეთების დაკეტვას და სოციალიზმის სახელით ადამიანის ძირითად უფლებების შელახვას. ყველას გვახსოვს დეკემბრის გაფიცვა, რომელიც იმით დაიწყო, რომ აკრძალულ იქნა ყველა გაზეთები, გარდა სოც. დემოკრატიულ „სხივისა“, რომელიც გაფიცვის ბიულეტენი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ რომელშიაც მეთაური წერილებიც იბეჭდებოდა და ფელეტონებიც. ჩვენ ისიც გვახსოვს, ვინ გამოსცა ეს ბრძანება. ამის შემდეგ რა საკვირვე-

ლია რეზოლიუცია დარმშტატელ „ამხანაგებისა“, რომელნიც ყველაფერს ცენტრალურ კომიტეტს ახვევენ თავზე და იქნება მალე იმასაც მოვესწროთ, რომ ცენტრალური კომიტეტი „ამხანაგების“ მაგივრად გამოაცხადებს, საქართველოში შეკრებილი ფული დაზარალებულ სან-ფრანცისკოელებს გაუგზავნეთო.

ჩვენებური ს.-დემ. წამდა-უწუმ გაიძახიან, სამაგალითო ორგანიზაცია გვაქვსო. პრინციპილურად ისინი ცენტრალი-სტები არიან და პარტიული ორგანიზაცია „დემოკრატიულ“ ცენტრალიზმის პრინციპზე აქვთ აშენებული. მაგრამ ნამდვილად, რაც ხდება მათ პარტიაში, თვითონაც ვერ გაუგიათ. ისინი იმიტომ არიან დიალექტიკურ აზროვნების მომხრენი, რომ გაამართლონ ყოველგვარი ძალმომრეობა და თვითნებობა. ბიუროკრატია ყველაზე მეტად პრესსას სდევნიდა და ჩვენებურმა სოც. დემოკრატებმაც ყველაზე დიდი ყურადღება პრესსას მიაქციეს. იმათ, რასაკვირველია, მშვენივრად იციან თავისუფალ სიტყვის ძალა და გამწარებით სდევნიან ამ სიტყვას იქ, სადაც იგი მათ წინააღმდეგ არის მიმართული. ყველას ეხსომება ამას წინად ატეხილი კინკლაობა გავ. „მუშას“ და სოც. დემოკრატებს შორის. სოც. დემ. ამ შემთხვევაში საოცარი მხნეობა და ენერჯია გამოიჩინეს, მობილიზაცია უყვეს თავიანთ არმიას და სასტიკი ომი გამოუცხადეს „მუშას“. ჯერ იყო და ეს გაზეთი ფურთხით და ზიზლით გაავსეს, მერე პირდაპირ მოსთხოვეს სახელის გამოცვლა, რადგან „მუშა“ მუშის სახელს შეურაცხყოფსო და როცა დარწმუნდნენ, რომ ერთი მუქა „მუშების“ შეშინება და დაბრწყვება არც ისე ადვილი ყოფილა პასიურ ტაქტიკაზე გადავიდნენ და ბოიკოტი გამოუცხადეს მათ გაზეთს. ერთი გაზეთების დამტარებელი ჩივის ამ გაზეთის ფურცლებზე: „როდესაც გამოვდივარ რომელიმე ქუჩაზე გაზეთების გასაყიდად მოკვიდებიან ჩემთან ვიღაცა უცნობი პირები ორივე სქესისანი და დამიწყებენ მუქარას; სიკვდილით და ისჯები, თუ ყოველთვის ერთად ერთი სოც. დემოკრატიული „სიმართლე“ არ გაგიყიდაო“. ამისთანა ამბები პირველად არ იბეჭდება ქართულ გაზეთებში. ზოგიერთი ფანატიკოსები ისეთ გულმოდგინეობით სდევნიან მათთვის სახიფათო ლიტერატურას, რომ ჟანდარმსაც კი შეშურდება მათი ენერჯია. ერთი მითხარით, რით განირჩევიან ამ მხრით ჩვენებური სოც. დემოკრატები თვითმპრობელობისგან? მე ამ კითხვას იმიტომ კი არ ვიძლევი, რომ შეურაცხყოფა მივაყენო ს.-დემოკრატებს, არამედ გულწრფელად და ობიექტურად მინდა გამოვიკვლიო ეს საკითხი. ჩემის აზრით მათ შორის არსებითად არავითარი განსხვავება არ არის. ორივეს არ მოსწონთ მათ წინააღმდეგ მიმართული ლიტერატურა და ორივენი სდევნიან ამ ლიტერატურას.

გონებრივ ბატონეობას დაჩვეული სოც.-დემოკრატები ამას „პროლეტარიატის დიქტატურას“ უწოდებენ, მაგრამ ჩემთვის სულ ერთია, ვინ არის დიქტატორი და თვითმპყრობელი.—დურნოვო და ტრეპოვი თუ სოროში დამალული კომიტეტი და სოციალისტის იარლიკით შეიარაღებული მიტროფანუშკები...

—ლი.

რუსეთის მთავრობის ფინანსური პოლიტიკა

1892 წლიდან გრ. ვიტტეს მიერ დაწყებული სახელმწიფო ფინანსური სისტემა დღესაც ძირს უთხრის რუსეთის ეკონომიურ კეთილდღეობას და, როგორც ვტყობა, რუსეთის მთავრობა ჯერაც არ აპირებს ამ პოლიტიკის შეცვლას. ამ გზაზე პირველად გრ. ვიტტემ შესაგა ფეხი. მოსალოდნელი იყო, რომ 1893 წელს, წინა წლების შემოშლის გამო სახელმწიფო ფინანსები შეირყეოდა. მაგრამ ნამდვილად აღმოჩნდა, რომ შემოსავალმა 84 მილიონით გადააქარბა მოსალოდნელ შემოსავალს. მიუხედავად ამისა მინც ცხადი იყო, რომ ეკონომიურმა კეთილდღეობამ იკლო, მაგრამ ვიტტემ ამას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია და სპირტზე, ღვინოზე, ლუღზე, თუთუნზე და წუმწუმაზე აქციზი მოუმატა. სამინისტროს ანგარიშით უნდა შემოსულიყო ზედმეტი 24 1/2 მილიონი, ნამდვილად კი ამაზე მეტიც შემოვიდა. წლის ბოლოში ცხადად დამტკიცდა, რომ ვიტტეს მიერ მოგონილ ახალ გადასახადების შემოდება სულ მეტი იყო: ამ წელსაც ჩვეულებრივი შემოსავალი მოსალოდნელზე 84 მილიონით მეტი შემოვიდა. ამის გამოგარისება წინაწინვე ადვილად შეიძლებოდა, მაგრამ სამინისტრო მხოლოდ იმას დასდევდა, რომ რაც შეიძლება მეტი შემოსულიყო ხაზინაში და იმას კი აღარ უყურებდა, რომ მოუსავლობის გამო გადატაკებულ ხალხს მძიმე ლოდინით აწევებოდა ახალი გადასახადი. ყოველ წელს ვიტტე ისეთი სიფრთხილით ადგენდა ხარჯთ-აღრიცხვას, რომ ყოველთვის შემოსავალი გასავალს აღემატებოდა და 10 წლის განმავლობაში ჩველებრივმა შემოსავალმა მოსალოდნელ შემოსავალს 1175 მილიონით გადააქარბა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, 1901 წ. I იანვრისთვის სახელმწიფო ხაზინის თავისუფალი თანხა მხოლოდ 105 მილ. უდრიდა. ასეთ პოლიტიკით ვიტტეს უნდოდა თავისუფალი თანხა მოეგროვებინა და მოულოდნელი დიდი ხარჯები ამ თანხით დაეფარა და თავიდან აეცილებინა ყოველ წლიური სესხები. მაგრამ რა შედეგი მოჰყვა ასეთ პოლიტიკას,—ეს ყველამ ვიცით.

რვა წლის განმავლობაში გადარჩენილ თანხებიდან ერთი მილიარდი მანეთი შეგროვდა. ამას უნდა მიუმატოთ რამდენიმე ასი მილიონი საგარეო სესხი. ორივე თანხა ხარჯთ-აღრიცხვაში შეტანილი იყო „თავისუფალ თანხის“ რუბრიკაში. ეს „თავისუფალი თანხა“ ყოველ წლიობით თანდათან კლებულობდა და 260 მილიონიდან რვა წლის შემდეგ 105 მილიონამდის დაეცა. სრულიად რომ არ გამქრალიყო ეს „თავისუფალი თანხა“, ვიტტე ხშირად საზღვარ გარეთ დიდ ფულს სესხულობდა (1096 წელს ისეხა 176 მილ., 1901 წ.—150 მილ.) და ახალ მილიონებს ისევ ამ თანხას უმატებდა. ვიტტეს მიერ შემოღებულ ფინანსურ პოლიტიკას მშვენივრად ახასიათებს მისი საყვარელი ჩვეულება არა პირდაპირ გადასახადების მომატებისა. ახალი მინისტრი 1893 წელს შემოღებულ ახალ აქციზებით არ დაკმაყოფილდა და 1900 წელს ხელმეორედ მიუმატა აქციზს სპირტზე, თიშბაქოზე, ლუღზე და საზღვარ გარეთიდან შემოსულ საქონელზე. მიზეზად ის მოიგონა, რომ ჩინეთის ომმა ბევრი ფული ჩაყლაპაო, მაგრამ ის კი დავიწყდა, რომ „მოულოდნელ ხარჯებისთვის“ თვითონვე მოაგროვა ერთი მილიარდი მანეთი.

ჩინეთის ომზე დახარჯული ფული ისევ ჩინეთს გადახდევინეს, მაგრამ ამავე ხარჯების დასაფარავად გამოგონილი ახალი გადასახადები აღარ მოსპეს და დღევანდლამდის დარჩა.

1893 წელს ვიტტემ სამინისტროდან უკანვე გამოიტანა ვიწმეკრადსკის მიერ შედგენილი პროექტი შესახებ შემოსავლის დაგვირად გადასახადების შემოღებისა და ეს პროექტი მას აქეთ არხივში დევს. მართალია, 1894 წელს შემოღებულ იქმნა ახალი პირდაპირი გადასახადი ბინაზე, მაგრამ თვითონ ვიტტემ აღიარა, რომ ახალი გადასახადი უფრო საცდელად იყო შემოღებული, ვიდრე ფინანსიურ პოლიტიკის შესაცვლელად.

რაც დრო მიდიოდა, რუსეთში თანდათან იზრდებოდა და ვითარდებოდა ვაჭრობა და მრეწველობა, რომელსაც ახალი წყარო უნდა მიეცა ხაზინისთვის, მაგრამ ამ დარგზე გადასახადების მომატება პროტექციონიზმის პოლიტიკას ეწინააღმდეგებოდა, ამიტომ ვიტტემ არა თუ პროგრესიულად არ მოუმატა ამ საგანზე გადასახადებს, არამედ დაუკლო კიდევაც და ზოგიერთი დარგი მრეწველობისა სრულიადც გაანათვისუფლა გადასახადებისგან. 1893 წელს ვაჭრობისგან შემოსული გადასახადი უდრიდა მთელი შემოსავლის 3,9⁰/₁₀-ს, 192 წელს კი—3,7⁰/₁₀-ს.

ვიტტემ მრეწველების გარდა არც სხვებს აწყენინა და 1894 წლიდან რკინის გზებზე I და II კლასების მგზავრებს 10⁰/₁₀ დაუკლო. გარდა ამისა 1895 წელს გაანათვისუფლა ყოველნაირ გადასახადებისგან ისინი, ვისაც მიწის მემკვიდრეობა რჩებოდა მახლობელ ნათესავებისგან. ეს რეფორმა წელიწადში 3 მილიონზე მეტს აძლევს მეზამულეებს. 1896 წლის მანიფესტით 50⁰/₁₀ დაუკლეს მიწის გადასახადს (7¹/₂ მილ.) და კიდევ ბევრი სიკეთე უბოძეს შეძლებულებს. ასეთ რეფორმებს ის მოჰყვა, რომ პირდაპირი გადასახადები 1893 წლის ხარჯთ-აღრიცხვის 24⁰/₁₀ შეადგენდა, 1902 წელს კი მხოლოდ 17⁰/₁₀ ს. იმის მაგივრად, რომ არაპირდაპირ გადასახადებისთვის მოეკლოთ და პირდაპირი გადასახადები შემოედოთ, მთავრობა პირუკულმა მოიქცა და პირდაპირ გადასახადებს დაუკლო, არა პირდაპირს კი—უმატა.

თანამედროვე ფინანსიურმა მეცნიერებამ დიდი ხანია დაამტკიცა და საანბანო ქეშმარიტებად გადააქცია ის აზრი, რომ სახელმწიფო ფინანსები და ხალხის ეკონომიური კეთილდღეობა მაშინ არის დამყარებული მკვიდრ ნიადაგზე, როცა პირდაპირი გადასახადები გაცილებით სჭარბობს არაპირდაპირ გადასახადებს, მაგრამ რუსეთის ფინანსიურ პოლიტიკის მეთაურებმა ეს აქსიომა ყირამალა გადატრიალეს და გამოაცხადეს, რომ, რაც უფრო ნაკლებია პირდაპირი გადასახადები, მით უფრო უკეთესია ხალხისთვისაც და სახელმწიფოსთვისაცო. გრაფი ვიტტე სწორად იმეორებდა თავის მოხსენებაში, რომ არაპირდაპირი გადასახადები სჯობია პირდაპირ გადასახადებს. რადგან, ჯერ ერთი, მათი მოკრეფა უფრო ადვილია, მეორე, — არაპირდაპირი გადასახადი უფრო სამართლიანია და მესამე, — არაპირდაპირი გადასახადები სახელმწიფოსთვის სახიფათო არ არისო. საჭირო არ არის კამათი იმის შესახებ, თუ რამდენად სამართლიანია არაპირდაპირი გადასახადები და რამდენად უსამართლოა პირდაპირი გადასახადები, რადგან პასუხი ამ კითხვაზე იმდენად ცხადია, რომ იგი ეხლა საანბანო და საბავშვო ქეშმარიტებად არის გადაქცეული, მაგრამ ის კი მართალია, რომ არაპირდაპირ გადასახადების აკრეფა მთავრობისთვის გაცილებით უფრო ადვილია, ვიდრე პირდაპირ გადასახადებისა. მაგრამ აქაც ერთი საინტერესო საკითხი იბადება: ვისთვის და რისთვის ზრუნავს მთავრობა, ხაზინისთვის თუ ხალხისთვის? მართალია, არაპირდაპირ გადასახადების სი-

სტემას თავისი კარგი მხარეც აქვს, მაგრამ საქმე ის არის, რა უფრო სჭარბობს ამ შემთხვევაში, სარგებლობა თუ ზარალი? არაპირდაპირ გადასახადების გადახდა ღირბ ხალხისთვის იმით არის კარგი, რომ ის წერილწვრილად და შეუმჩნეველად იხდის მას, იგივე სისტემა ხალხისთვის კიდევ იმით არის კარგი, რომ სახელმწიფო ნაკლებად ხმარობს ძალას გადასახადების მოკრეფაში, მაგრამ მეორე მხრით ამავე სისტემას იმდენად დიდი ზარალი მოაქვს ხალხისთვის, რომ სარგებლობა ზარალთან შედარებით არაფერია. უმთავრესი უპირატესობა პირდაპირ გადასახადებისა ის არის, რომ ეს სისტემა უმთავრესი იარაღია ხალხის ხელში მთავრობასთან ბრძოლის დროს, რაიც, რასაკვირველია, სახირო არ არის მთავრობისთვის, ხოლო მეორე უპირატესობა ის არის, რომ პირდაპირი გადასახადი უფრო სამართლიანია, რაიც ისევ საზარალოა მთავრობისთვის, რომელიც შეძლებულ კლასების ინტერესების გამომატველი და დამცველია. ათი წლის განმავლობაში მომხდარი ცვლილება სახელმწიფოს შემოსავლის მთავარ წყაროებისა გვიჩვენებს, რომ არაპირდაპირ გადასახადებს თითქო დაუკლიათ კიდევ, მაგრამ ეს მხოლოდ თვალის მოტყუილებია. ათი წლის განმავლობაში მომხდარ ცვლილების გასათვალისწინებლად შემდეგ ცხრილს მოვიყვანოთ:

	მილ. მან.	0/10-ით იმატა	
	1892 წ.	1902 წ.	
არა პირდაპირი გადასახ.	417	387	+ 8
პირდაპირი გადასახადი .	164	217	+ 32
ბაჟი	59	92	+ 56
სახაზინო ქონება	139	508	+ 265
მთავრობის რეგალიები	36	522	+ 1350

არა პირდაპირ გადასახადების დაკლება 8⁰/₁₀-ით უნდა აიხსნას 1902 წელს შემოღებულ ხარჯთ-აღრიცხვის შედგენის ახალ წესით. ამ წლიდან დაწყებული არცის შემოსავალი, რომელიც ამ ქამად შემოსავლის თითქმის მთავარ წყაროს შეადგენს (ამ დღეებში დღეშეც იყო, რომ წრეულს რუსეთი შარშანდელთან შედარებით ერთნახევარჯერ მეტ არაყს ხმარობს), არაპირდაპირ გადასახადების რუბრიკიდან ამოშალეს და სახელმწიფო რეგალიებში შეიტანეს. ეს თანხა რომ აქედან ისევ „არაპირდაპირ გადასახადებს“ რუბრიკაში შევიტანოთ, ჯამი ამ შემოსავლისა 1902 წელს 254 მილიონით გადააქარბებს 1892 წლის ჯამს და, მაშასადამე, პროცენტიც მოიმატებს და არ იკლებს.

ზემოდ მოყვანილ ციფრებიდან ცხადად სჩანს, რომ ხაზინის შემოსავალი მატულობს არა მარტო არაპირდაპირ გადასახადების მომატების გამო, არამედ სახელმწიფო მეურნეობის განვითარების გამოც. 1892 წლიდან 1902 წლამდის ყველაზე მეტად იმატა რკინის გზის შემოსავალ-გასავალმა (1892 წ. შემოსავალი უდრიდა 81 მილიონს, 1902 წ. კი—396 მილიონს). რეგალიების შორის პირველი და უმთავრესი ადგილი უჭირავს არაყის მონოპოლიას. ათი წლის წინად ეს რუბრიკა სრულიად არ იყო რუსეთის შემოსავალ-გასავლის ხარჯთაღრიცხვაში, წრეულს კი ამ საქმიდან 463 მილიონს მოელოან.

თუ როგორის სისწრაფით მატულობს შემოსავალ-გასავალი რუსეთის საფინანსო სამინისტროს ხელში, ნათლად მოსჩანს შემდეგ საინტერესო ცხრილიდან.

ხარჯთაღრიცხვით	1892 წ.	ხარჯ-აღრ.	1902 წ.	მილ. მან.	0/0
სახელმწიფოს უწყისობა- მილ. მან.					0/0
ყე (სახლგაო-სამხედრო და გაჭეშე საქმეთა სამინისტრო ები).	313,7	32,5	429,8	22,1	
შინაური მატელობა (იუსტიციისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროები და უმაღლესი დაწესებულებანი)	107,6	11,2	143,7	7,4	
სულაქან კულტურა (უწმ. სინოლი და საერო განათლების სამინისტრო)	33,3	3,5	64,6	3,3	
მატეობა. კულტურა (სამიწათ-მოქმედო და გზათა სამინისტროები)	123,0	12,7	646,5	33,2	
ფისკა (კონტროლი და ფინანსთა სამინისტრო).	123,3	12,8	347,8	17,9	
გალების კატეგორია	247,8	25,6	286,5	14,7	
სახლგადა ხარჯება (კარის სამინისტრო და მოულოდნელი ხარჯები)	16,6	1,7	27,7	1,4	
	965,3	100	1946,6	100	

ათი წლის წინად სახელმწიფოს დაცვას პირველი ადგილი ეკირა და თუმცა 1902 წელს წინანდელთან შედარებით სამხედრო საქმეზე 100 მილიონით მეტი დაიხარჯა, მაგრამ საზოგადოდ სამხედრო ხარჯმა სხვა ხარჯებთან შედარებით ნაკლებად იმატა. ორასი წლის წინად სამხედრო საქმეს მთელი შემოსავლის 1/5 უნდებოდა, ასი წლის წინად—1/2, წარსულ საუკუნის მე-90 წლებში 1/3-და ეხლა კი—1/4.

სულ სხვას გვაჩვენებს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ხარჯთაღრიცხვის განვითარების ისტორია. ოდესღაც, პეტრე დიდის დროს, ამ სამინისტროზე იხარჯებოდა მთელი სახელმწიფოს შემოსავლის 20/0, მას აქეთ კი ეს ხარჯი თანდათან მატულობს აბსოლუტურად და პროცენტობითაც. რეფორმების დროს, ხარჯი ამ სამინისტროზე შედარებით სწრაფად მატულობდა, სახელმწიფო ცხოვრების მაჯის ცემის შეჩერების დროს კი, პირიქით, ან კლებულობდა, ან ნაკლებად მატულობდა. 1801 წელს ადმინისტრაციაზე და სასამართლოზე დაიხარჯა მთელი შემოსავლის 90/0, ნიკოლოზ I-ის მეფობის შუა ხანაში დაიხარჯა 70/0, 1870 წელს, ე. ი. რეფორმების დასრულების წელს—130/0, ათი წლის წინად—110/0 და უკანასკნელ ხანებში—70/0. უკანასკნელ დროს სამაგიეროდ ძალიან იმატა ქალაქებისა და სოფლების ხარჯმა პოლიციისა და წოდებრივ დაწესებულებათა შენახვაზე. მიუხედავად ამისა შინაგან საქმეთა სამინისტროს ფუნქციები იმდენად გართულდა, რომ იგი ხშირად იწვევს საშველად ჯარს, რის გამო სა-მხედრო უწყების ხარჯმაც მოიმატა. სამხედრო სამინისტროს ხარჯთაღრიცხვაში შესამჩნევი ადგილი უქირავს ეანდარმთა კორპუსის შენახვისთვის საჭირო თანხას, რომელმაც 1902 წელს უცებ 260/0-ით იმატა.

საერო კულტურა, როგორც ეტყობა, მეტი ბარგი ხდება რუსეთის მთავრობისთვის. 1892 წელს საერო განათლების სამინისტროს ბიუჯეტი (22 მილ.) ორჯერ სჭარბობდა სასულიერო უწყების ბიუჯეტს (11 მილ.), ეხლა კი მათ შორის მხოლოდ 300/0-ით არის განსხვავება. აქედან სჩანს,

რომ საერო განათლების საქმე შედარებით სასულიერო უწყებასთან ზანტად მიდიოდა წინ. ამას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ სასულიერო უწყების მზრუნველობა შეეხებოდა მხოლოდ მართლმადიდებელ რუსეთს, ხოლო შინაგან საქმეთა სამინისტროს ბიუჯეტში შეტანილი თანხა იმავე საქმისთვის არარუსთაოვის ერთ ადგილზე გაიყინა და ცოტათი იკლო კიდევ (1892 წელს გადაიღო 1745 ათასი მანეთი, 1902 წელს კი—1744 ათასი). წინად შინაგან საქმეთა სამინისტროს ბიუჯეტი საერო ბიუჯეტთან შედარებით კუს ნაბიჯით მაინც მატულობდა. უკანასკნელ ათი წლის განმავლობაში კი, პირიქით, უკან უკან დაახია 1892 წელს საერო განათლებაზე დაიხარჯა მთელი შემოსავლის 2,270/0, 1902 წელს კი მხოლოდ 1,880/0. ერთ და იმავე ხნის განმავლობაში საერო განათლების ხარჯმა 1 1/2-ჯერ იმატა, სპეციალურ განათლებაზე დაიხარჯა ორჯერ მეტი, სასულიერო განათლებაზე კი შეიძვერ მეტი.

არსებულმა ფინანსურმა პოლიტიკამ იქამდის მიიყვანა მთავრობა, რომ მიწადმოქმედების სამინისტროც შემოსავლის წყაროდ გადააქცია. 1892 წელს ამ სამინისტროს წმინდა შემოსავალი ჰქონდა 14,6 მილიონი, 1897 წელს—25,4, 1902 წელს კი 53,2 მილიონი, სამინისტრომ საეურნეო კულტურის საქმე სულ გადაივიწყა და უბრალო ჩარჩობა დაიწყო.

დარჩა მხოლოდ გზათა სამინისტრო, რომლის ბიუჯეტ-მა შეიძვერ იმატა. რუსეთის სამეურნეო ცხოვრებაში რკინის გზების განვითარებას სისწრაფით პირველი ადგილი უქირავს. მაგრამ მისი შემოსავალ-გასავალი სრულიად არა ჰგავს მიწათმოქმედების სამინისტროს შემოსავალ-გასავალს. ავილოთ ისევ სტატისტიკა, რომელიც უფრო მოკლედ და ნათლად გვიჩვენებს გზათა სამინისტროს ბიუჯეტის განვითარების ისტორიას.

ჩვეულებრივი შემოსავალი:	1892 წ.	1897 წ.	1902 წ.
სახაზინო გზები	75,4	260 0	396,0
შემოსავალი კერძო რკინის გზებიდან	4,3	1,8	2,9
სავალდებულო გადასახადი კერძო რკინის გზებისა	26,5	14,8	10,0
სულ	106,2	276,6	408,9

ჩვეულებრივი ხარჯა:	1892 წ.	1897 წ.	1902 წ.
სახაზინო გზების ექსპლუატაცია	41,8	173,8	297,6
გზების გაუმჯობესება,	—	25,3	61,2
ვაგონებისა და მანქანების შექმნა	—	—	39,9
რკ. გზ. საზოგ. დახმარება	18,0	0 9	6,2
სულ	59,8	200,0	404,9

არჩვეულებრივი ხარჯა:	1892 წ.	1897 წ.	1902 წ.
ციმბირის რკინის გზა	—	64,4	15,8
სხვა რკინის გზები	35,5	64,7	149,9
ჯამი ყველა ხარჯებისა	93,3	329,1	570,6
განსხვავება შემოსავლისა და ხარჯების შორის.	12,9	— 52,5	161,6

როგორც ხედავთ, ხარჯი უფრო სწრაფად მატულობს შემოსავალზე. ათი წლის წინად რკინის გზები წმინდა მოგე-

ბასაც კი იძუდნენ, ეხლა კი დიდ ზარალის მეტი არაფერი მოაქვთ. ცხადზედ უცხადესია, რომ რკინის გზების ასეთი სწრაფი განვითარება ნამდვილ საჭიროებით არ არის გამოწვეული. მთავრობის აზრით მთელი რუსეთის დახლოება რკინის გზებით ნიშნავდა სახელმწიფოს ეკონომიურ განვითარებას, მაგრამ ნამდვილად ისე გამოვიდა რომ მათმა გაყვანამ სრულიადაც არ გამოიწვია სახელმწიფოს ეკონომიურ ცხოვრების ისეთ სწრაფი განვითარება, როგორც ამას მთავრობა მოელოდა.

სამწუხაროდ, ჩვენ მოკლე წერილში საესებით და დაწვრილებით ვერ გავარჩევთ რკინის გზების განვითარების ისტორიას, რომელიც ყველაზე უფრო ნათლად და ცხადად დაგვანახებდა რუსეთის მთავრობის ფინანსიურ პოლიტიკის სიყალბეს და ეკონომიურ ცენტრალიზაციის სრულს უვარგისობას თვითონ ხაზინისთვისაც და ხალხის ეკონომიურ კეთილდღეობისთვისაც. ჩვენ შეგვეძლო ამ აზრის დასამტკიცებლად დაწვრილებით გავვერჩია რუსეთის ეკონომიურ ცხოვრების დანარჩენი მხარეებიც — ქალაქი და სოფელი, მუშაობა საკითხი, პროტექციონიზმი და სხ., — მაგრამ ნათქვამიც საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ ფინანსთა სამინისტროს მიერ შედგენილი პროგრამა ეკონომიურ ცენტრალიზაციისა, რომელიც საესებით გამოიხატება შემოსავლის ცენტრალიზაციაში, ცხოვრებამ არ შეიგუა და არ მიიღო. ეს პროგრამა შედგენილია გრაფ ვიტტეს მიერ, რომელმაც მას ფილოსოფიური საფუძველიც კი გამოუჩინა და მთავარ მიზნად რუსეთის ეროვნულ სიმდიდრის განვითარება დაისახა, მაგრამ 1903 წლის ხარჯთაღრიცხვის გამო შედგენილ მოხსენებაში ავტორი თითქმის ტყუილად და აღიარებს, რომ ის შესცდა და მის ფინანსიურ პოლიტიკას საფუძვლად უდევს რუსეთის ხელუხლებლობის უზრუნველყოფა. ეხლა თვითონ მთავრობამაც შეიგნო თავის ეკონომიურ პოლიტიკის სიყალბე, რომელმაც რუსეთი გააკოტრა, და უკვე ემზადება მის შესაცვლელად, მაგრამ ძირითად რეფორმების მაგიერად იგი ისევე ძველებურ გზას ადგება და დაკერებით აპირობს იმ საძირკველის განახლებას, რომელზედაც აშენებულია რუსეთის პოლიტიკური ბედი და ეკონომიური კეთილდღეობაც.

ა.

ნ ო დ ა რ ი

(პოემა)

ჰოი, პოეზიაჲ! დროთა ცვლის ძალით
 დღეს ბნელ ყურეში ხარ მიგდებული;
 ხელი აგადეს: აღარ-რად გაგდებს
 შენ აღარც მცირე, არც დიდებული...
 წინედ ქებული აზრთ აღმაფრენა,
 ფიქრნი სურათად ნაქანდაკარი —
 განქრა, დავიწყდა... გზა დაგილოცეს
 და სამუდამოდ დაგიკდეს კარი.
 შენს საღმრთო მთაზედ ბარით აღვიდნენ,
 არხი გაავლეს შენს წმინდა ტაძრებს
 და დღეს დაცინვით იხსენიებენ
 შენს ქვეშევრდომთა ნაფიქრ-ნააზრებს.
 გონების საზრდო ჩასთვალეს ფუქად,
 სულის მაგიერ გამეფდა ხორცი...

ჰოი, საბრალოვ, დღეს შენ გამხდარხარ
 თავზედთ სამხსრო და ფერხთ-სახოცი.
 დეაწლ-მოსილ მსახურთ შენთა დიდებულთა:
 ვირგილს, ჰორაციუსს, დანტეს, ჰომეროსს —
 გიგების რიცხვში იხსენიებენ,
 როს იგონებენ შენს მეფობის დროს.
 განქრა, აღიგვა შენთ მსახურთ კრება,
 ძალა მიეცა შენს მტერთა მტრულ ჟინს:
 რომ შენს საქებად სიტყვა სთქვას ვინმემ,
 ყოველი მხრიდან დასცხებენ კიჟინს.

და ქნება ასე შენი დიდება,
 კრთება ბრწყინვალე შარავანდედი...
 შენს მსახურთ კრებას საუკუღმართო
 და უმადური ეწვია ბედი.
 მწარნი სურათნი მიდგანან თვალწინ,
 ველარ ვიქარვებ მკვლარ გულში ჯავრებს:
 დაღვრებით ვხედავ სპეტაკ ღრუბლებში
 სახელგანთქმულებს შენს მამათმთავრებს.

იქ ვხედავ რუსთაველს, მცხეთის დიდ მთაზედ, —
 შუქ-მფენ სახეზედ ფიქრნი ღელავენ;
 დასცქერს თავზედ ბავშვთ, ბინძურის ფეხით
 მის გონების განძს როგორ ჰქელავენ.

გული უკვდება მას, აზრთა-მწყობრებს,
 რომ მისს ფიქრთ-ნაღაწულს ეს დღე ეწვია,
 მთაზედ გამდგარა და თვისი ჩანგი
 წყროპით კლდის ცხვირზედ მიუღწვია.
 ნაღვლობს: რად შესწყდა აზრთ აღმაფრენა?
 რამ გამოსცვალა ან გვარად კაცი, —
 რომ აღარც ატკობს, აღარც ანადღელებს
 მას ჰანგთა ჟღერა გულის წარმტაცია?
 იქ ბართაშვილს ვხედავ დაღვრემილს,
 მწუხარედ მდგომარს გამოქვამულში...

ჰოი, მთა წმინდაჲ! შენს მკერდზე აღზრდილს,
 დიდებულ აზრდილს კვლავ იკრავ გულში.
 შენის კალთიდან ის ვადმოსცქერის
 ქალაქს გულზვიადს და ვადიდებულს,
 სულთ ობოლი, იგი გულს ეძებს,
 მაგრამ ვერ ჰპოვებს ის მასში კვლავ გულს.
 ვერ ხედავს გრძნობას აღმაფრთოვნებელს,
 გრძნობას ეროვნულს, ერის სიკეთეს;
 ხედავს მწარ-ნაყოფს, მაღალ წოდების
 ბილწის ხელიდან ბილწად დანათესს:
 მისს სევდობისთვის უმეტესობას
 რომ ვერაფერი ვერ გაუწყვია,
 მისდამი ზიზღით თავისი თავიც,
 თვის „ქართველობაც“ უარ-უყვია.
 და ამისათვის დიდებულ მგოსანს
 გულში ზიზღსა ჰგვირის ბილწი წოდება
 და თუ ოდესმე მას ეკუთვნოდა,
 მით თავის თავიც კი ეცოდება...
 დანტე, ჰომეროს, ვირგილ, ჰორაცი,
 ტასო, მილტონი და ბაირონი —
 ერთხმად მოსთქვამენ პარანასის მთაზედ,
 რომ უკუღმართად იცვალნენ დრონი.
 მაშ ვინ გაბედოს აწ შენი ტრფობა,
 ჰოი, პოეზიაჲ, ფეხით ნაქელო,

როცა შენს მსახურს მოელის მუდამ
გზა ეკლოვანი და უნათელი?!
მაგრამ არიან თავ-განწირულნი,
საფრთხე გზის მძებნი, თვის უარ-მყოფნი;
დაე უწოდოს ამ შენს ქვეშევრდომთ
ხალხმა გიჟები და ავადმყოფნი!
თუ შენს გვერდთ არა, ამ სოფელ-ქვეყანად
არ მისცემია მათ სხვაგან ბინა
და ვით სანთელი, ისე იგინიც
წყნარად დნებიან შენ ფერხთა წინა.
იმით მუქარა უკუ ვერ აქცევს,
მართლის არიან გამრჩევე-გამგები, —
მეც მათ რიცხვში ვარ ერთი მათგანი
და შენს სამსახურს დღესვე ვუდგები.

II

მაგრამ თუ სიტყვა დამიუძღურდეს
და ხელმარჯვეთაც ვერ ვსცე ჩოგანი,
შენ, რუსთაველო, ჩემს სუსტსა დიდინს
ხმა ტბილად მოეც სამეფო ბანი.
სიტყვა შემივისე. წამში წყევს ჰანგი,
ტკბილ-სამუსიკო ენა მათხოვე
და მოცარული დენა აზრისა
დინჯ-სამდინაროდ გამიფართოვე, —
რომ, ვით მორევი, ღრმა იყოს გრძობა
და აზრი მკვეთრი, როგორც ფოლადი,
ლექსი კი მკვირცხლი, სურათოვანი,
ლექსი თამამი, ლექსი გულადი.
დაე ჰანგები შეჯარდნენ მწყობრად,
შეჯგუფ-შეთანხმდნენ ტბილ საჩუხჩუხოდ
და გულის სიმზედ დარეკოს გრძობამ,
რომ ხმა მოსთხოვოს აზრს საპასუხოდ,
და ნაზი ხმები გულ-დამათრობლად
მწყობრად განირთხნენ სოფელ-ქვეყანად,
ძლიერს უჩვენონ აზრის დვთაება,
სუსტს მოველინონ ტანჯვით მხსნელ ნანად.
და თუ ჩემს მწყობრ ხმებს უწოდოს ვინმემ
შურის ძიებით სუსტი და ხამი, —
შენ, ბაირონო, მომმადლე მედგრად
შენი სასტიკი გესლი და შხამი,
რომ ვით ცის რისხვა, ქექით და გრგვინვით
თავზარ-დამცემად მტერს მოვევლინოთ,
სატირის შხამად ვასვათ ძირ-მწარე
და დაბადების დღე ვაწყველინოთ.

III

მაგრამ ვგრძობ კი, რომ ტყვილად შეგძარი
წყნარ საფლავებში, ტკბილო მგოსნებო!...
ჩემი საგანი სუსტია, ვით მე,
ჩემებრ უძლური, სუსტ-საოცნებო.
ეს ჩემი ხანა საფათერაკო
გარდამავალი დრო და წამია.
ჯერ ჩვენ ახალში ვერა ვსწვევივართ
და ძველს კი თვისი მოუქამია.
ცხოვრება შფოთავს. — ძველ კალაპოტში
ვედარ ახერხებს იგი დატევას,
ნაპირთ უქადის დაქცევ-დაღეწვას

და გულით ისერის კრულვას და წყევას.
სისხლის მორევი ჩაგუბდა ყველგან,
ხალხთა ცხოვრებამ იცვალა ფერი,
კაცს სურს ხელთ იგდოს კაცის უფლება.
კისრით გადიგდოს მძარცველი მტერი.
მაგრამ ლელვის დროს მარგალიტებთან
შლამ-ბალუსაც ზემოთ ჰყრის ოკეანე:
ჩვენი ცხოვრებაც თვის სიავ-კარგით
ამ ოკეანის დღეს არის მგვანე.
მკვიდრი შვილი ვარ მეც ამ ცხოვრების
და ეს არს სწორი მისი თავმდები,
რომ რასც ის გვაძლევს, ამის აღწერას
მე თავის თავად გავუმკლავდები
მაშ განისვენეთ წყნარ საფლავებში,
მგოსნებო შეველა ჯერ ირ მქირია,
როგორც არის გმირი ამ დროის,
ეს ჩემი ენაც ისე მწირია.
როცა ფონს გავალთ და ვაქცატურად
დინჯ-მოსაზრებით გავიტანთ ლელოს,
მაშინ სხვა ჰანგით, სხვა ტბილის ლექსით,
სხვა რიგ შევამკობ ჩემს საქართველოს.
დღეს კი იმედი ისევ ორქოფობს,
თითქო ვერ ვსაზრობ მე ჩემს ნებაზე:
ვიცი, რომ ბევრი ყალყზე შედგება
დღეს „საქართველოს“ გახსენებაზე.
მაგ^ა ამ ვის რა სურს, ისე იფიქროს:
მართლის დამალვა მხდალის წესია,
მე კი მას მოვმკავ, რასაც დავთვავ
და ან რაც დღემდის დამითესია.
სიტყვებს აკინძავ, ზოგს სხვისას ვიხმარ,
ზოგს ახალ აზრებს ძველს მივაკლავ
და მით თავ-პირის საცემ-სატყუებლად
ძვალს გადაუვდებ ჩემს კრიტიკოსებს.

IV

მაგრამ შენ, შვილო ალბონისა
შენ, ბაირონო, მსურს გვერდით მყავდე;
მე შენს ხერხს ვხმარობ ლექსთა ქსოვაში
და ამისათვის არ გამიჯავრდე.
მინდა შენებრ მეც ჩაეხლოართო ჰანგი,
ვამკვირცხლ-ვაცელქო და ვაწკრილო,
სრულად შევიპყრო ფიქრი მკითხველის
და ჩემს ნებაზედ ვახეტიალო.
მინდა იმ ჰანგში ჩავღვარო გრძობა
დამპყრობ-დამთრობი, გულ-მომპარავი,
მუსიკა მტკბარი, გამტაცებელი,
მხიბლავ გრძნეულის ძალის მფარავი.
მინდა მეც შენებრ ვათრიო გესლიც,
გესლი მშხამავი და სათახსირო,
რომ მის შეთხევით ცოცხლივ მოვსწამლო
კაცისა გული, თუ კი გავსწირო.
ხან მინდა ლხენა ხმა წყობილ სიტყვით,
ლხენა გულ-წრფელი სიცილ-ხარხარი;
მსურს, რომ ბუნებას მეც დავხაროდე,
მყუდროობის დროს, ვით შენ დაჰხარი.
და მაშინ, დაე, სიმებს გულისას
შეეხოს აზრი ნაზად, ალერსით,

ამჩქერდეს ენა მშვიდ-ნაკადულად,
 მღორედ, მიტკობით, მიქანცვით, კენესით;
 მეც მისაღბუნოს გულის ქრილობა,
 სხვებსაც დაუქროს ტკივილი გულის,
 შეიქნეს უკვდავ-უშრეტ სათავედ
 თანხმობის, ძმობის და სიყვარულის.
 და ხან კი, დაე, შეშფოთდეს მედგრად,
 ძალა იცვალოს, შხამ-ბრახი ჰყაროს,
 იქცეს გესლ-კუპრად, — ნადველ-სამსალად
 ზედ დაეთხიოს მყის ამ სამყაროს.
 ამცნოს ხალხს სოფლის სიყალბ-სიფუქე,
 ცხოვრების ბრძოლა და უსაგნობა,
 რომ კაცს უღრღნიდეს გულს, როგორც ქია,
 სიკოცხლისადმი ზიზღი და გმობა.
 შენებრ მსურს, შენებრ მტერთა დაბასრვა;
 ხან გაშხამება, ხან თაფლად ქცევა,
 ხან წრუელის ლოცვით ცამდე აღმართვა,
 ხან ჯოჯოხეთის შხამ-ბრახის თრევა.
 მაგრამ, ეჰ, ვცდები, მგოსანო, ფიქრში!
 შენ სხვა ვინმე ხარ და მე კი სულ სხვა:
 ვინ გაასწოროს ერთმანეთ შორის
 მცირე მორევი და უფსკრული ზღვა?!
 რა დიდებულმა ხალხმა გშობა შენ,
 მის შესაფერი შენცა ხარ გმირი;
 მე კი... მე გაეჩნდი სულთ მობრძავ ერში
 და ვით ეს ერი, ისე ვარ მწირი.
 თუმცა კი ძალ-მიძს ვსთქვა უშიშარად:
 მეც შენს ადგლას სხვა ვიქნებოდი,
 რომ ხელი ეწყო გარემოებას,
 იქნებ მეც გვერდით მოგიდგებოდი.

V

მაგრ ამ კვლავ ავსციდი ჩემს მთავარ საგანს:
 მოთხრობის გმირი ვპოვო მწადია—
 და ვერ მინახავს, თუმცა კი ვეძებ
 ეს რამდენიმე წელიწადია.
 ორგვარი კაცი შეჰქმნა ცხოვრებამ:
 ერთი სულ ჰგოდებს თვის ქვეყნის ბედზედ,
 დადის დაღვრემით, თითქო მსოფლიოს
 ვარამი მარტო მას აწევს ქედზედ.
 დღეის დღის მგმობი, მხოლოდ წარსულში
 ამგზავრებს იგი თავის გონებას
 და იქ რომ ცუდიც რამე უჩვენო,
 იგი არ მოგცემს შენ ამის ნებას.
 წარსულიც ესმის თავისებურად:
 იგი არ იკვლევს მსოფლიო წარსულს,
 დიდ ერთ ცხოვრების დიდი განვლილი
 არ ასაზრდოებს მისს აზრსა და სულს.
 იგი აქ ცხოვრობს, წვრილ ერთ განვლილში,
 აქ ჩიჩქნის საწყლად წარსულის ნაგავს
 და თუ ბრწყინვალე იქ ვერა ჰპოვა,
 ბრწყინავ ზოლებით ნაგავსვე ჰქარგავს.
 ამით ამყავს და მედიდურობს,
 სამშობლოს მხსნელად იგი თავსა სთვლის
 და ამ სახელის ფარდით ფარული,
 ვიზედაც ჰგოდებს, იმავ ხალხსა სთლის.

საფარისველო ცრემლს ღერის მამულზედ,
 ყალბის სიტყვებით ხალხს ნდობას ჰპარავს,
 თავის გონების სიგლახ-სისუსტეს
 „მამულიშვილის“ სახელით ჰფარავს.
 და შენ რომ ამ დროს ამხილო იგი,
 სიტყვა მი უქრა და შეაყენო,
 უცბად შეჰყვირებს: „ჰოი სამშობლოვ,
 ხომ ხედავ შენთვის მაწამებენო!“
 ბევრი ბანს მისცემს და ცრემლს მოსწმენდს მას,
 ბევრი გაგაკიცხავს მკაცრად და ავად
 და ჩაითვლები სიმართლის მკვლევი
 „ქვეყნის გამცემად და გამყიდვად!“

VI

ჰოი, სამშობლოვ! ამ გვარ კაცთაჲან
 დევნა მეც კი ხომ ხშირად მწვევია!
 ჩემს ქარიშხლიან ქაბუკობის დროს
 მათგან ცრემლები მეც მითხევია.
 ხშირად ჩამქრალა ჩათუთქულ გულში
 ამ ჩემი ხალხის ხალხობის რწმენა
 და სამეტყველოდ გამზადებული
 დამმუნჯებია საბრალო ენა!
 მიფიქრებია, რომ ჩემს ბედკრულს ერს
 მოუქამია თვის დრო და ვალი
 და დღეს დაცემულს სულით და ხორციით
 მას აღარ ელის აწ მომავალი.
 ჩამკვდარა გულში ყველა იმედი,
 რა განმიხილავს შენთ შევით ავობა
 და შენს მომავლის არარაობით
 ჩემიც მიგრძენია არარაობა.

VII

მამულიშვილის ტბილი სახელი
 შეგვცაგებია, შექმნილა ყალბად:
 ამ წმინდა სახელს პირადი საქმის
 მისაღწევნელად ირქმევენ ალბად.
 იმ დიად სახელს ურჩად ვუცქერთ,
 რით ვსახელობდით და რაც გვიყვარდა:
 დღეს ავაზაკთა გუნდებს იფარავს
 „მამულიშვილის“ სახელის ფარდა.
 გინდ კაცი მოჰკალ, გინდ ძმა გაძარცვე,
 ძალად ახადე თუნდ ნამუსი ქალს,—
 ოღონდ იყვირე: „ჰოი, სამშობლოვ თქო!“
 ბევრი შენს ცოდვას აარიდებს თვალს.
 დეაწლად ჩაგიოჯღის შენს თვალთმაქცობას,
 წამებულად გრაცხს და შვილს გიწოდებს,
 ვეღარ შეგამჩნევს შუბლზე ცოდვის კვალს,
 კაცად ჩაგადებს და შეგიკოდებს...
 ჰოი, სამშობლოვ! ამ გვარნი შვილნი
 მრავალ-ქირ-ნახულს გარტყია ხშირად
 და ამისათვის ვამბობ მე უარს,
 რომ ჩავითვალო „მამულიშვილად!“

გახკლავ.

(შემდეგი იქნება)

ა ვ ტ ო მ ი ა

(პროფ. ნ. ი. ლაზარევიკისა.)

არის ერთი სოფიზმი, რომელიც ძველადვე იყო ცნობილი და რომელსაც „ბელატის სოფიზმი“ ჰქვია. ამ სოფიზმს ი დასკვნა გამოჰყავს, რომ დედამიწაზე ყველა ადამიანი ბელატია, ან არაფერ არ არის ბელატი. მართლაც, წარმოვიდგინოთ, რომ კარგ თმების პატრონს ერთი ბეწვი თმა დააკლდა; ამის გამო იგი არ გაბელატდება, არ გაბელატდება, მაშინაც, თუ მეორე ბეწვი ჩამოეცალა, ან კიდევ მესამე, მეოთხე და ამათგან, სანამ მთელი თავი არ მოეტიტვლება ჩვენ ვერ დავასახელებთ იმ ბეწვს, რომლის დაკარგვის შემდეგ ამ ადამიანს ბელატი უნდა დაერქვას.

წარმოვიდგინოთ, მეორის მხრივ, ბელატი ადამიანი, რომელსაც თან და თან თითო თითო თმა ემატება თავზე. აქაც ჩვენ ვერ დავასახელებთ იმ ბეწვს, რომლის მომატების შემდეგ ეს ადამიანი აღარ იქმნება ბელატი. ამნაირად მას ბელატს დავუძახებთ მაშინაც კი, როცა მისი თავი თმებით დაფარული იქმნება.

ასეთი სოფიზმი გამოსაყენებელია იქ, სადაც ამა თუ იმ თვისებას ვაკუთვნებთ ისეთ რასმე, რაც თავის სივრცით ან რაოდენობით განსაზღვრული არ არის (გროვა, სიმდიდრე და სხვ.).

ასეთსავე სოფიზმს შესაძლოდ ხდის სიტყვა „ავტონომია“.

ჩვენს საზოგადოებას და განსაკუთრებით მის უფრო განვითარებულ ნაწილს გაუგონია, რომ მეცნიერებასა და კანონებისა და სახელმწიფო წესწყობილების შემდეგი სხვა და სხვა ცნება არსებობს: თვითმმართველი ერთეული, ავტონომიური პროვინცია, ცალკე სახელმწიფო, როგორც შეკავშირებულ სახელმწიფოს ნაწილი (მაგ., კანტონი შვეიცარიაში, ან ბავარია გერმანიაში) და ერთმანეთში შეკავშირებული სახელმწიფოები (ავსტრია და უნგრეთი).

ყველამ აკრთვე იცის, რომ აქ დასახელებულ წყობილებებში ხალხი თანასწორად დამოუკიდებელი არ არის, მაგრამ უმეტესობისთვის სრულიად გაუგებარია, თუ რითი განსხვავდებიან ერთმანეთში ეს წყობილებები.

ბევრმა, შეიძლება, იფიქროს, რომ ერთხელვე თუ დავადექით დათმობას ან ადგილობრივ თავისუფლების გზას, შემდეგ თანდათან ჩამოვაცდით ცენტრალურ მთავრობას თითო თითოდ მის უფლება—უპირატესობას და ვერც შევამჩნევთ იმ ბეწვს, რომლის დაკარგვით თმისი თავი გაბელატდება.

მაგრამ საკუთარ სრულ უვიცობას ამჟღავნებს ის ადამიანი, რომელსაც ჰგონია, რომ ამა თუ იმ პროვინციისთვის ავტონომიის მომთხოვნებს სურთ ისეთი რამე, რასაც შეუძლია თანდათან და შეუმჩნევლად ეს პროვინცია ისეთსავე მდგომარეობაში ჩააყენოს, როგორშიაც არის უნგრეთი ავსტრიის შესახებ.

მართლაც, ავტონომიური პროვინცია ერთის მხრივ გარკვეულად განესაზღვრება თვითმმართველობას და მეორის მხრივ სრულდებით არა ჰგავს ე. წ. „შეკავშირებულ სახელმწიფოს“ შემადგენელს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს, როგორც არის: შვეიცარიის რესპუბლიკის შემადგენელი კანტონები, გერმანიის შემადგენელი ცალკე სახელმწიფოები (ბავარია, პრუსია და სხვ.) ან შერთებულ შტატების შემადგენელი ჩრდილო ამერიკის შტატები.

ავტონომია იმით განსხვავდება თვითმმართველობას, რომ ავტონომია, რომელიც, თვითმმართველობასავით ადგილობრივ მართვა-გამგეობაში განსაზღვრულ თავისუფლების გა-

მომხატველია, — სახელმწიფო ცხოვრების უფრო მეტ დარგს ეხება, ვიდრე თვითმმართველობა. თვითმმართველობა წარმოადგენს ადმინისტრაციულ საქმეებში ადგილობრივ დაწესებულუბაათ განსაზღვრულ და ერთნაირ დამოუკიდებლობას. ავტონომია კი ეხება, ადმინისტრაციის გარდა, აგრეთვე ადგილობრივ დაწესებულებათაგან საკანონდებლო მოქმედებასაც.

ავტონომიურ პროვინციის საკანონდებლო უფლებებით აიხსნება დანარჩენი განსხვავება, რომელიც ავტონომიას და თვითმმართველობას აშორებს. თვითმმართველ დაწესებულებათა მთელი მოქმედება სახელმწიფოში არსებულ კანონებით განსაზღვრულია, ავტონომიურ დაწესებულებათ კი სხვა და სხვა წინდაწინვე ჩამოთვლილ შემთხვევებში უფლება ეძლევათ თვითონ გამოსცენ ისეთი განკარგულება, რომელიც საერთო კანონების მიერ შემოღებულ წესებს განეჩევა. საერთო კანონდებლობით, მაგ., შეიძლება სამი წლის სავალდებულო სწავლა იყოს შევალბებული დაბალ სასწავლებლებში, — ავტონომიურ პროვინციას კი, — სწავლა განათლების საქმე საერთო კანონდებლობით მას თუ აქვს გადაცემული, — შეუძლია ორი ან ოთხი წლის სწავლა გახადოს სავალდებულო.

ამა თუ იმ საკითხების შესახებ კანონდებლობის უფლება, რომელიც ადგილობრივად საერთო კანონდებლობას მაგერობას ეწევა, — ი ეს არის ის უმთავრესი თვისება. რომელიც ერთმანეთისაგან განსაზღვრავს თვითმმართველობას და ავტონომიას.

აქედან აშკარად სჩანს, რომ შეცდომა იქმნება, თუ ავტონომიური პროვინცია მხოლოდ მსხვილ თვითმმართველ ერთეულად წარმოვიდგინებთ. პოლონეთში, მაგ., ყოველ გუბერნიისთვის საერო თვითმმართველობა თუ შემოიღეს, — ეს წყობილება ისევ თვითმმართველობად დარჩება იმ შემთხვევაშიც, ყველა ათ გუბერნიისთვის იქ საერთო თვითმმართველი სეიმი, საერო კრებულის უფლებათა მქონე, თუ დაამწყესეს. ადგილი წარმოსადგენია ერობა, რომელიც ერთ გუბერნიაზე მეტ ტერიტორიას შეიცავს, ერობა, რომელსაც მხოლოდ უბრალო თვითმმართველობის უფლებები ექმნება მინიჭებული, ე. ი. მხოლოდ ადმინისტრაციის შესახები თავისუფლება; მეორის მხრივ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ისეთი წყობილება, რომელიც ერთ გუბერნიის წარმომადგენლებს ავტონომიის უფლებას მისცემს, — თუმცა ასეთ წყობილების განხორციელება სასარგებლო არ უნდა გამოადგეს.

განსაზღვრული საკანონდებლო უფლება ავტონომიის უმთავრესი დამახასიათებელია — ქვეყიდან, იგი ავტონომიას აშორებს უბრალო თვითმმართველობას.

ადგილობრივ კანონდებლობის უფლება, რომელიც ავტონომიურ პროვინციებს აქვთ არა ჰგავს იმ უფლებას, რომელიც ზოგიერთ თვითმმართველ ერთეულებს აქვს მინიჭებული და ადგილობრივ სავალდებულო დადგენილების გამოცემაში გამოიხატება. თვით მმართველობისა და ავტონომიური კანონი გარეგანად ერთმანეთს წააგავს იმითი, რომ ორივეს საზოგადო ხასიათი აქვს და ორივე გამოცემულია არა ცენტრალურ საკანონდებლო კრებულის მიერ, მაგრამ მათში განსხვავებაც დიდია.

სავალდებულო დადგენილებას, მაგ., ერობათა და ქალაქების სავალდებულო დადგენილებას, ადმინისტრაციული ხასიათი აქვს და ამიტომ ეს დადგენილება საესებით უნდა ეთანხმებოდეს არსებულ კანონებს, — ავტონომიური კანონდებლობა კი, იმ საზღვრებში, რომელიც მას აქვს გადაცემული, სრულდებით ყურადღებას არ აქცევს იმას, არსებობს ამა თუ

იმ შემთხვევის შესახებ საერთო კანონმდებლობის რამე დადგენილება, თუ არა.

ამნაირად, ამა თუ იმ საკითხში თვითმმართველ ერთეულს თუ შეუძლია სავალდებულო დადგენილება გამოსცეს, — უველა ის გადაწყვეტილება, რომელიც ამავე საკითხის შესახებ კანონებში არსებობს, — თავის მნიშვნელობას არ ჰკარგავს, რადგანაც თვითმმართველ ერთეულის სავალდებულო დადგენილებას კანონების შეცვლა არ შეუძლია ავტონომიურ პროვინციაში კი საერთო კანონმდებლობის გადაწყვეტილებას მხოლოდ მანამ აქვს ძალა, სანამ ეს პროვინცია თავის ავტონომიურ საკანონმდებლო უფლებით არ ისარგებლებს და ხსენებულ საკითხის შესახებ რამე ადგილობრივ კანონებს არ შეიმუშავებს.

ავტონომიურ პროვინციებზე მეტი თავისუფლება აქვს სახელმწიფოს, და ავტონომიასთან უფრო ახლო სდგანან ის სახელმწიფოები, რომლებიც ე. წ. „შეკავშირებულ სახელმწიფოს“ ნაწილებად არიან. ასეთია, მაგ., ბავარია, საქსონია, პრუსია და გერმანიის შემაღდგენელი სხვა სახელმწიფოები, შვეიცარიის კანტონები, ჩრდილო-ამერიკის შტატები.

ასეთი სახელმწიფოები*) განესხვავებიან ავტონომიურ პროვინციებს იმით, რომ მათ თავისი საკუთარი უფლებები აქვთ, ავტონომიურ პროვინციას კი საკუთარი უფლება ვერ ექნება.

ამ აზრის გამოსარკვევად მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ შემდეგი: გერმანიის შემაღდგენელ სახელმწიფოებში ზოგიერთ საქმეს განაგებენ საერთო მოხელეები საერთო კანონების მიხედვით. აგრეთვე კანტონებშიაც ზოგიერთ შემთხვევაში მოქმედობს შვეიცარიის საერთო კანონები და ჩრდილო-ამერიკის შეერთებულ შტატებშიაც ხშირად საერთო მთავრობის მოხელე და კანონები განაგებენ საქმეებს. ზოგიერთ შემთხვევაში ყველა ამ სახელმწიფოების (ე. ი. გერმანიის ცალკე სახელმწიფოების, კანტონებისა და შტატების) ადგილობრივ დაწესებულებათა მოქმედებას საერთო მთავრობა თვალყურს ადევნებს. მაგრამ ასეთი საქმეში გარევა და თვალყურის დევნა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში და მართვა-გამგეობის იმ დარგებში, რომელიც სახელმწიფო ჩამოთვლილია კონსტიტუციაში, და რომელიც ამ კონსტიტუციის ძალით ცენტრალურ მთავრობას აქვს დავალდებული.

ყველაფერი, რაც საერთო მთავრობას არ აქვს გადაცემული, ე. ი. ყველაფერი, რაც ერთმანეთში შეკავშირებულმა სახელმწიფოებმა თავისთვის დაიტოვეს, მათს სრულ გამოცემაშია. ყოველ ასეთ შემაღდგენელ სახელმწიფოს (კანტონისა და შტატის) წესწყობილება ამ სახელმწიფოს, კანტონისა თუ შტატის საკუთარ კონსტიტუციაზე არის დამყარებული.

*) ჩვენ აქ ყურადღებას ვაქცევთ მხოლოდ იმას, რითი განესხვავებება ავტონომიური პროვინცია ასეთ სახელმწიფოებს, რადგანაც ეს ორი ცნება ერთმანეთს წააგავს და მათი ერთმანეთში არევა შესაძლო არის. დამოუკიდებლობის უფრო მაღალი საფეხურები რომ ავიღოთ და ავტონომიურ პროვინციას შევადაროთ ისეთი სახელმწიფო, რომელიც სხვა სახელმწიფოსთან რაღა უნით არი, შეერთებული, იქ დაპარაკიც არ შეიძლება იმაზე, განესხვავება იგი ავტონომიურ პროვინციას, თუ არა. რაღა უნით შეერთებული სახელმწიფოები, მაგ., ავსტრია და უნგრეთი, საერთაშორისო ხელშეკრულებით შეერთებული ორი სახელმწიფოა, რომელთაც ამ ხელშეკრულებით ძალით საერთო ხელმწიფოე ჰყავთ, — მაგრამ ამასთან ორივეს ხელუხლებლად ურჩება წაით სრულ-უფლებიანობა, სუვერენიტეტი. ყველა საქმეში ავსტრია და უნგრეთი თანასწორ უფლებიანი, დამოუკიდებელი და თავისუფალი არიან. ორივე სახელმწიფოში სახელმწიფო წესწყობილებას განსაზღვრავს საკუთარი კანონები, რომელშიც წაკვეთილ სახელმწიფო ვერ გათვითვით.

ბული. შინაურ მართვა-გამგეობის და კანონმდებლობის საქმეებში, — იმ საქმეებს გარდა, რომელიც გარკვეულად დავალდებული აქვს ცენტრალურ მთავრობას, — ყოველი შემაღდგენელი სახელმწიფო დამოუკიდებლად მოქმედობს აქასეთ სახელმწიფოში სხვა და სხვა დაწესებულებათა ყოველი მოქმედება სრულიად თავისუფალია ცენტრალურ მთავრობისაგან, რომელსაც არ შეუძლია ჩაერიოს საქმეში, კანტონალი უყოს ადგილობრივ დაწესებულებათ ან თვალყური ადევნოს მათ.

ამნაირად ყოველ ასეთ სახელმწიფოს, რომელიც შეიძლება ზოგიერთ საქმეში საერთო, უმაღლეს, ცენტრალურ მთავრობაზედ იყოს დამოკიდებული, აქვს ისეთი კუთხე, ისეთი საქმეები, სადაც ეს სახელმწიფო (კანტონი, ან შტატი) სრული ბატონია. მისვე ეკითხება სხვათა შორის თვით მისი სახელმწიფო წესწყობილება.

ეს აზრი გარკვევით არის გამოთქმული ზოგიერთ შეკავშირებულ სახელმწიფოს კონსტიტუციაში*) მაგრამ იმ შეკავშირებულ სახელმწიფოებშიაც, სადაც კონსტიტუცია ასე გარკვეულად არ აცხადებს, რომ ცალკე, მისი შემაღდგენელი სახელმწიფოები სრულიად თავისუფალი რჩებიან იმ საქმეებში, რომელიც საერთო მთავრობაზე გადაცემული არ არის, — ეს აზრი მაინც ნათლად სჩანს, რადგანაც ცენტრალურ მთავრობის საკანონმდებლო და ყველა სხვა უფლება სათითაოდ ჩამოთვლილია ხოლმე, ადგილობრივ სახელმწიფო დაწესებულებათა უფლებები კი ასე სათითაოდ ჩამოთვლილი არ არის.

სულ სხვა მდგომარეობაშია ავტონომიური პროვინციები. ავიღოთ რომელიმე მხარე, რომელსაც ფართო ავტონომია აქვს მინიჭებული, მაგ. კანადა, — მისი წესწყობილება განსაზღვრულია კონსტიტუციით, რომელიც თვითონ წარმოადგენს ინგლისის და არა კანადის კანონს. იგი ინგლისის პარლამენტისაგან არის გამოცემული, — ინგლისის კანონმდებელს ყოველთვის შეუძლია შესცვალოს ან სრულებით მოსპოს ეს კანონი კანადის დაუკითხავად. ამნაირად ავტონომიურ მხარეს წესწყობილება, მის დაწესებულებათა უფლებები და კომპეტენცია განისაზღვრება არა ადგილობრივ კანონებით, არამედ ცენტრალურ მთავრობის გადაწყვეტილებით.

ამ გადაწყვეტილებით ცენტრალური მთავრობა ამა თუ იმ უფლებას ავტონომიურ პროვინციას და მის სხვა და სხვა დაწესებულებას ანიჭებს. ავტონომიურ პროვინციას არ შეუძლია იქონიოს რამე ისეთი უფლება, რომელიც ცენტრალურ მთავრობისაგან გადმოცემული არა აქვს და ეს უფლებებიც მას სრულ საკუთრებად მიცემული როდი აქვს. ცენტრალურ მთავრობას შეუძლია დაიბრუნოს ეს უფლებები; ავტონომიური პროვინცია განახორციელებს მხოლოდ იმ უფლებებს, რომელიც სხვისგან მიღებული აქვს, რასაც ამტკიცებს ის გარემოება, რომ ცენტრალური მთავრობა მის მოქმედებას მუდმივად თვალყურს ადევნებს. ავტონომიურ პროვინციას ვერ ექმნება ისეთი უფლება, რომელიც ამ კანტონისგან თავისუფალი იყოს.

ყოველ კანტონს, როგორც ჩვენ დავინახავთ, ისეთი უფლებები აქვს, რომელსაც ცენტრალური მთავრობა ვერ

*) მაგ. შეერთებულ შტატების კონსტიტუციაში სწერია: „ყველა ის უფლება, რომელიც ამ კონსტიტუციის ძალით შეერთებულ შტატების საერთო მთავრობას დავალდებული არა აქვს ცალკე შტატებს, — ამ შტატმა და ხალხმა უნდა დაიცვას“ — შვეიცარიის 1874 წ. კონსტიტუციის 3 მუხლში სწერია: „კანტონები სრულ უფლებიანები იმდენად არიან, რამდენადც მათი სუვერენიტეტი არ არის შეზღუდული საერთო კონსტიტუციით და ამიტომ მათ ეკუთვნის ყველა ის უფლება, რომელიც საერთო მთავრობაზე გადაცემული არ არის.“

წაართმევს და რომლის განხორციელებას ეს მთავრობა თვალ-
ყურსაც ვერ ადევნებს.

ავტონომიურ პროვინციას კი მხოლოდ ისეთი უფლებე-
ბი აქვს, რომლის ჩამორთმევა ცენტრალურ მთავრობას საჭი-
როდ არ მიაჩნია. სახელმწიფოს რომელიმე კუთხეს ისეთი
უფლებები რომ ჰქონდეს, რომელიც ხელუხლებელია ცენ-
ტრალურ მთავრობისათვის, მაშინ ეს კუთხე ავტონომიურ
პროვინციას კი არ წარმოადგენდა, არამედ ცალკე სახელმ-
წიფოს. და ავტონომიური პროვინცია თვით ამ სხვისგან მი-
ღებულ უფლებების განხორციელებაშია ექვემდებარება ცენ-
ტრალურ მთავრობის კონტროლს იმდენად, რამდენადაც ეს
კონტროლი თვით ცენტრალურ მთავრობას საჭიროდ მიაჩნია.

ამნაირად, ავტონომია განესხვავება ერთის მხრივ თვით-
მმართველობას და მეორის მხრივ შეკავშირებულ სახელმწი-
ფოს შემადგენელ სახელმწიფოსაც.

თვითმმართველობა მხოლოდ ადგილობრივ ადმინისტრ-
ტიულ მოქმედებას ესება, ავტონომია კი ისეთ უფლებებს
შეიცავს, რომლებშიაც შედის კანონმდებლობაც.

მეორის მხრივ ყოველ სახელმწიფოს, თვით სხვა სა-
ხელმწიფოს შემადგენელსაც, აქვს თავისი საკუთარი უფლე-
ბები, რომელიც მას არავისგან არ მიუღია და რომლის გან-
ხორციელებაში იგი არავის ზედამხედველობასა და კონტ-
როლს არ ექვემდებარება. ავტონომიური მხარე კი თავის უფ-
ლებებს იღებს ცენტრალურ მთავრობისგან, ამ უფლებების შე-
ცვლა შეუძლია ცენტრალურ მთავრობას თავის ნებით, მის
დაუკითხავად და იგივე ცენტრალური მთავრობა თვალყურს
ადევნებს ამ უფლებების განხორციელებას.

ამ საზღვრებში შეიძლება სხვა და სხვა ნაირი ავტონო-
მია წარმოვიდგინოთ იმის მიხედვით, თუ რამდენი საქმე აქვთ
მინდობილი ადგილობრივ დაწესებულებებს და რამდენი თავი-
სუფლება აქვთ მათ მინიჭებული.

ავტონომიურ პროვინციას საზოგადოდ მხოლოდ ისეთი
საქმეები ექვემდებარება, რომელსაც ადგილობრივი ხასიათი
აქვს. ამიტომ ადგილობრივ კანონმდებლობის გარეშდ რჩება
საბაჟოები, ფოსტა, ტელეგრაფი და რკინის გზები. ზოგიერთი
საქმე იმდენად განზორბებულია ადგილობრივ ინტერესებს,
რომ არავის აზრადაც არ მოუვა ისინი ავტონომიურ ადგი-
ლობრივ დაწესებულებებს დაუმორჩილოს. ასეთია საერთაშო-
რისო საქმეები, სახელმწიფოს ჯარების მოწყობა, ჯარების თუ
ფლოტის უფროსობა და სხ.

ამნაირად, ვისაც ამა თუ იმ პროვინციისთვის უნდა
ავტონომია, იმას აზრადაც არა აქვს, რომ ცენტრალურ მთავ-
რობას რამე ძირითადი უფლებები ჩამოაცალოს.

სახელმწიფოს რომელიმე ნაწილს ავტონომია თუ მიე-
ნიჭა, ეს მხარე ამის გამო ცენტრალურ მთავრობის სწორი
ან მისგან დამოუკიდებელი ვერ შეიქმნება. ცენტრალურ მთავ-
რობისგან ყველა უფლებების მიმღებ ავტონომიურ პროვინ-
ციის მდგომარეობა იმდენად განესხვავება იმ სახელმწიფოს
მდგომარეობას, რომელმაც საერთო შეკავშირებულ სახელ-
მწიფოში ცენტრალურ მთავრობას ზოგიერთი უფლება გადა-
სცა და რომელიც სხვა საქმეებში სრული დამოუკიდებელი
რჩება,—რომ შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ, ვითომც ერ-
თის მდგომარეობა შეუქმნეველად მეორის მდგომარეობად
შეიცვლებოდეს

შემცდარია ის აზრიც, ვითომც ამა თუ იმ პროვინციის-
თვის ავტონომიის მინიჭებით ცენტრალურ მთავრობას ეკარ-
გებოდეს ყველა ის უფლება და უპირატესობა, რომელიც
მთელ სახელმწიფოსთვის საჭიროა; სახელმწიფოს უმაღლესი

მთავრობა ავტონომიურ პროვინციებზე ზოგიერთ უფლებე-
ბის გადატანით უთმობს მათ ყველა იმ საქმეს, რომლისაც
ადგილობრივ დაწესებულებათაგან ასრულება უფრო სასურვე-
ლი ჰგონია. არ შეიძლება ვიფიქროთ ისიც, რომ ერთ დროს
უმნიშვნელოდ მიჩნეული უფლება, მერმე მნიშვნელოვანი გა-
მოდგეს საერთო მთავრობისთვის და ავტონომიურ ერთეუ-
ლებზე გადაცემული კი დარჩეს. ცენტრალურმა მთავრობამ ავ-
ტონომიურ პროვინციებისაგან რომელიმე უფლებების დაბ-
რუნება თუ მოისურვა,—კანონის მხრივ ამაში მას არაფერი
არ დააბრკოლებს.

ამნაირად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცოტადნად მაინც
გამოვარკვეთ, თუ რა არის ავტონომია. ავტონომია ად-
გილობრივ სახელმწიფო მართვა-გამგეობის ისეთი სისტემა
არის, რომელიც ადგილობრივ დაწესებულებებს. თვითმმართვე-
ლობის გარდა, კანონმდებლობის უფლებასაც ანიჭებს, მხო-
ლოდ ამ უფლებების სივრცეს საესებით ისაკუთრებს ცენტრ-
ალური მთავრობა, რომელიც შემდეგაც ამ უფლებების პატ-
რონად რჩება და ამიტომ მაზედვე არის დამოკიდებული შემ-
დეგში ავტონომიურ დაწესებულებათა ამ უფლებების შეზღუ-
დვა ან გაფართოვება და თვით ამ დაწესებულებათა მოქმე-
დების თვალ-ყურის დევნაც.

ს. —

ა ღ ზ ი ლ ი

(გ. ტომკოვსკის)

(დასასრული, იხ. „ივერია“ № 23).

აბინდებული იყო, როცა რუბანოვსკი მიეშურებოდა
თავის სახლისკენ. მას თან მიჰყვებოდა მეგობარიც. მთელი
ქალაქი უსიტყვოდ გაიარეს, — ორივეს ეტყობოდა მღელვარება.
რუბანოვსკის მუდამ თვალ წინ ედგა თავის ოთახის სიბინ-
ძურე და ერთი ორად ემატებოდა ნაღველი. ორივეს ლუს-
მანივით ჩარქობოდათ გულში ადგილის შოვნა იზიუმოვის
ფაბრიკაში. რუბანოვსკის ამის მოგონება ახრჩობდა და უშ-
ლიდა ლაპარაკს. სერგეევს გრძნობდა რომ მეგობართან
ბასი ეხლა სხვა საგანზე შეუძლებელი იყო, ვიდრე არ გადა-
წყტდებოდა ეს გულ-საკლავი საკითხი. ის თავის თავს დაშნა-
შავედ სთვლიდა და ამის გამო ვერ ისვენებდა.

ისინი უსიტყვოდ შევიდნენ ნომრებში. ერთბაშად ეცათ
საზარელი სუნის ოთახებიდან; იქვე ფეხშიშველა დედაკაცი
ლანძღავდა ვილაცას, სადღაც ოთახიდან მოისმოდა სიმღერა
და უცნაური ხმები.

— შენ აქ პატარა ხანს დამიკადე, ვიდრე ცოლს შევა-
ტყობინებ, უთხრა რუბანოვსკიმ მეგობარს და თან გააღო
ოთახის კარები.

სერგეევი კარგა ხანს ელოდა, მერე დაუძახეს ოთახში
მაგრამ... რა ნახა! რა ოთახი იყო! გვერნებოდათ, ეხლა აბი-
რობენ აბარგებასო, ისე იყო არეული იქაურობა. კარების
მარცხნივ ჩამოფარებული იყო პატარა კუთხე ბავშვების დასა-
ძინებლად. ორ პაწაწა ფანჯარაში ოდნავ შემოდინოდა სინა-
თლე. გახუნებულ სავარძელში იჯდა რუბანოვსკის ცოლი.
სახუნდვე ეტყობოდა უდროვოდ დაბერება. საბრალო ავად-
მყოფი ახლო მისჯდომოდა სანათს და ცდილობდა საკე-
რავის გათავებას თავის გაღეულ თითებით. სერგეევის და-
ნახვებზე წამოიწია, ხელი გაუწოდა და ოდნავ ღიმილით
უთავაზა სკამი. ერთ ხანს ყველანი ჩუმად იყვნენ. რუბანოვსკი
მიმდგარიყო კუთხეში და ისე გამოიყურებოდა, თითქოს უნდა
ეთქვა: — აქ სიტყვები მეტია, შენც ხედავ, რა დღეში ვართო.

თვითონ დისახლისსაც ეტყობოდა, რომ უკვე გაგებული ჰქონდა ყველაფერი. აღაიანი რომ დაჰკვირვებოდა მისი სახის გამომეტყველებას, ადივლად შეატყობდა, რა მძულვარება იხატებოდა მასში სერგეევის მიმართ. ამან უარესად შეაწუხა სერგეევი.

— ხედავ? მიუთითა რუბანოვსკიმ თავის ცოლზე, ხედავ? როგორია?

— მე შენ კოველთვინ გეუბნებოდი, სჯობდა არ შეგერთე, — უთხრა მას ცოლმა, — ისედაც ძნელია ცხოვრება, არამც თუ ავადმყოფი ცოლიც გყავდეს შესანახი. თუ ცოლის შერთვა, კაცმა ისეთი ჯან-საღი ქალი უნდა შეირთოს, რომ თავის შრომით მან შეიღებოდეს არჩინოს და ოჯახიც შეინახოს, ჩემისთანა-კი მეტ ბარგად ხდება.

— ხედავ, მეგობარო ჩვენი აღზრდის ნამდვილ ნიმუშს? ასწავლიან, ასწავლიან ათასგვარ მეცნიერებას, უღლებენ ჯანს, უშლიან ძარღვებს, აძლევენ მედალს და აი ეხლა ეს შენი მედლიანი, ხედავ, რა მდგომარეობაშია!..

— შენ, ძმაო, ძალიანაც ნუ ჰგობ სწავლა-განათლებას, მიუგო სერგეევმა მარტო სიტყვის მასალად.

— ჯერ მე ლუკმა პური მიწადა, თითქმის დაუყვარა რუბანოვსკიმ... ყოველი ცოდნა, პრანქვა და გრება სულ სისულელეა ლუკმა პურთან. ბევრჯელ წყლის მზიდავის ყოფაცხოვრებაც კი შემნატრება. ახლა ეს — მიუთითა თავის ცოლზე — დიღურ მუშაზე უბედურია. ჩვენზე უნუგეშო ეხლა არავინ იქნება. ოჰ, რა სიხარულით მივცემდი ჩემს დიპლომს, მედალს, გადავცემდი ჩემს ცოდნას, ოღონდ ჯანი დაჰბრუნებოდა ამას!

— დიდა... უბასუხა სერგეევმა, მაგრამ რუბანოვსკიმ სიტყვა გააწვეტინა და განაგრძო:

— ჯერ ერთი, ეს რომ კარგად უფილიყო, მე ადგილს თავს არ დავანებებდი, და მეორეც... მაგრამ რა ვთქვა, გული ბოლომთ მეცვება. იფიქრე, მარტო წამლებზე და ექიმებზე რამდენი დაიხარჯა, ძიძების ამბავს ნულარ მკითხავ. ამის გარდა თითონ საწყალი ქალი ზის და გრძნობს თავის უღონობას, იმ დროს, როცა საჭიროა ძალია ფიზიკურიც და სულიერიც.

რუბანოვსკის ცოლმა უფრო დაბლა დაჰხარა თავი. სერგეევმა შეამჩნია თვალეზში მორეული ცრემლები.

— ბავშვები ხომ კარგად არიან? დაეცოხა სერგეევი. იგი ცდილობდა როგორმე ლაპარაკის კილო შეეცვალა.

— მინის ცოტა ყელი სტივია, უთხრა რუბანოვსკის ცოლმა.

— ეგეც ახალი დარდი! დააკრაქუნა კბილები რუბანოვსკიმ.

ამ დროს ცოლმა გამოიყვანა ფარდულიდან სამი წლის ბავშვი, რომელმაც სერგეევის დანახვაზე სწრაფად დედის კალთაში დამალა თავი. მძლავრად ახველებდა და მკლავებით დედის კალთას ებლაუჭებოდა.

— ამის მომდევნოც ვერ არის კარგად, უთხრა რუბანოვსკის ცოლმა სერგეევს — შევაჩვიე შინაურ რძეს, აქ-კი ვერ ვშოულობთ, სულ წყალ-წყალა მოაქვთ.

— ნეტავი მოკვდეს! მაგისთვისაც მადლია და ჩვენც შევმსუბუქდებით, ყრუდ ჩაილაპარაკა რუბანოვსკიმ.

— არა, არა, ისევ ჩემი სიკვდილი სჯობია, აღელვებით უბასუხა ცოლმა.

რუბანოვსკიმ ვეღარ მოითმინა. სასოწარკვეთილად ხელები სახეზე მიიფარა:

— ოოხ, ნეტა შეიძლებოდეს ოთხივე ხელად გავქრეთ, ამოიკენესა მან. — ჩვენ რომ იმდენი ძალია შეგწევდეს, სამუ-

დამოდ მოვსპოთ ჩვენი ტანჯვა! მაგრამ არა, მშინებები ვართ, შესაბრალოსნი! ათასჯერ ვარჩევთ შიმშილით ამოწყვეტას, და თავის მოკვლას კი ვერ გავებდავთ. — მიმედ დაეცრდნო რუბანოვსკი თავის მკლავს [და არეული თვალებით გადახედა ყველას.

სერგეევი გრძნობდა, რომ თავის იქ ყოფნით უფრო უორკეცებდა დარდს მასპინძლებს. მართლაც, რაწამსაც მან ქულს ხელი წამოავლო, რუბანოვსკი ისე წამოხტა, თითქოს სულ ამის ლოდინში იყო. გამომშვიდობების დროს მასპინძელმა და სტუმარმა ისე უცნაურად შეხედეს ერთმანეთს, თითქოს რაღაცის ამოკითხვა ურდათ თვალეზში.

— ჯერ-ჯერობით ნახვამდის — უთხრა სერგეევმა დისახლას და თან გაუწოდა ხელი. ხვალ, იქნება, გამოვიარო.

რუბანოვსკის ცოლმა ჩამოართვა ხელი და თან ისე დაღონებით დააქტერდა, თითქოს კითხვავდა: — ან დღეს რამ მოგიყვანაო?!

— გმადლობ, გმადლობ! წაიდუღუნა რუბანოვსკიმ და გაულო სერგეევს კარები. აქ ერთხელ კიდევ ორივენი შეკრთენ.

— წადი სულ მარცხნივ, — აუხსნა რუბანოვსკიმ უფრო თავის მღელვარების დასამალავად, — როცა მიხვიდე პირველ ნომერთან, გაუხვიე და გახვალ.

— კეთილი, ხვალამდის! სერგეევმა ერთი კიდევ შეხედა რუბანოვსკის და შეატყო უნდობლობა. „არ მოხვალ!“ ეწერა იმის სახეზე.

გულნაკლული გამოვიდა სერგეევი ნომრებიდან. წვიმა ისევ მოდიოდა. იგი გაეშურა სახლისკენ. ათასი ფიქრი უტრიალებდა თავში. დაფიქრებული და აღელვებული სერგეევი ვერც კი ამჩნევდა წვიმას, რომელიც შეუწყვეტლივ უშხაპუნებდა და ტანისამოსს უსველებდა. დრო გამოშვებით მოყვებოდა ხოლმე სერგეევი ხმამალა ლაპარაკს თავისთვის. მას არ აკმაყოფილებდა მისი უნაყოფო თანაგრძნობა მეგობრისადმი. იცოდა, რომ ლიტონი სიტყვებით ვერ შეუმსუბუქებდა დარდს, — ბირიქით, უფრო შეაწუხებდა და დაამცირებდა. მას ცხოვლად წარმოუდგა რუბანოვსკის ოჯახი, ცოლის სახე, ჩაცმულობა, მიხვრა-მოხვრა, ოთახის საცოდავი მოწყობილობა. მოიგონა, როგორ ხარბად დეეწაფა რუბანოვსკი მეორე ქიქა არაყს, როგორ აკანკალდა სიცივისაგან, ყველა ეს წარმოიდგინა თვლ წინ და გულმოსულმა შესძახა:

— ოჰ! როგორ გახუნებულა!

ამ უცბად წამოძახილობა სიტყვამ, რომელშიაც იხატებოდა მწარე სიმართლე, ერთბაშად შესხარა სერგეევი. მან მოიგონა ის დრო, როცა რუბანოვსკის ცოლი ჯერ ისევ გასათხოვარი იყო. სერგეევი ხვდებოდა მას ერთ კარგ ნაცნობ ოჯახში. როგორი უბრალო, სადა და მასთან რა ნაზი ქალი იყო! როგორ უყვარდა მუსიკა, რა აღფრთოვანებული აყოლებდა კლავიშებზე თითებს, შთაბერავდა სიცოცხლესა და გულს შოპენის ნაწარპოებს. ახლა კი აი რა ყოფაშია! ოცდა სამის წლისამ დაჰკარგა სილამაზე, ახალგაზღობა, ენერჯია. რა საშინელება, აღაიანი გრძნობდეს. როგორ თან და თან ელევა ღონე! მავას ელოდა, როცა სთხოვდებოდა რუბანოვსკიზე?!

— აღრე, მეტად ადრე მოსტება ცხოვრებამ. . ფიქრობდა სერგეევი. ორივენი ისრისებთან ცხოვრების ტვირთისაგან. მიუღიო დღე სხედან, შესცქერიან ერთმანეთს მაგრამ, ნაღველისა და სასოწარკვეთილების მეტს ვერაფერს ხედავენ... ეჰჰ!.. — სერგეევმა ვერც კი შენიშნა, როგორ გაჩნდა თავის ოთახში, აანთო სანთელი და დიდ ხანს დადიოდა ერთი კუთხიდან მეორე კუთხემდის. კედლის იქით მოისმა მზარეულის გულ-

მოდგინე ხვრინვა, ფანჯარასთან ღმუროდა ძალი და შემოდგომის წვიმა შეუჩერებლივ უშხაუნებდა ფანჯრის შუშებს. გაიარა დრო: სანთელი მთლად დამწვარიყო და ოღნავლა ბეუტავდა შანდანში. სერგეევმა გაიხადა, ჩააქრა სანთელი და ჩაწვა. ის იწვა, თვალები ქვეში მიეჩურებია და ძილი სრულიად არ ეკარებოდა. მასში იხრდებოდა რაი აზრი რომელიც დაეხად ამას, როცა მასთან რუბანოვსკი მოვიდა! იგივე აზრი უტრიალებდა თავში, როცა რუბანოვსკის ცოლს ელაპარაკებოდა, და ახლაც იგივე აზრი უფრთხობდა ძილს. ბევრნაირად ცდილობდა სერგეევი მოეშორებინა იგი. წარმოუდგა თვალწინ ლანძღვა-გინება, დაცინვა, დამცირება... აგერ მოესმა კიდევ ხარხარი ერთ ქველ-მომქმედისა:

— თქვენ კიდევ თხოვნი? — ეუბნება დაცინვით ბარონი კნობლი და აწვდის ორ თითს ხელის ჩამორთმევის მაგივრად. მას გვერდში ამოუდგა ბარონესა, მაღალი, გამამარი, მდიდურის სახით და ბოროტის ღმილით.

ბარონის გარდა სხვა ბევრიც მოაგონდა სერგეევს. აგერ მდიდარი სერეპრიაკოვი, რომელიც ორ სამ-საათობით ალოდინებს ხოლმე და ხელს ატყ კი ჩამოართმევს

— ღორი! წაიღულუნა სერგეევმა და გადაბრუნდა მეორე გვერდზე. მაგრამ აქაც ესტუმრენ „მისი კეთილის მყოფელნი.“ გენერალი გაშმაგებული უქცივის:

— ეგრე არ შეიძლება, თქვენ მეტად გათამამდით. სარსარგებლობთ ჩვენი გულკეთილობით! თქვენ ყოველად უვარგისი კაცი ხართ. გესმით!! ათავებს თავის სიტყვას უფლებით შემოსილი ჩინოსანი. ამას მოჰყვა კურდღელივით მაცქერალი ბებერი. თავის ქნევით და ხელების შლით ახლა ამან დაუწყა სერგეევს საყვედური:

— უსათუოდ ბედი გდევნი! დაცინვით ეუბნება იგი და იმალება სადღაც.

— მაგათი გაწყვეტა! სისინებს გულ-მოსული სერგეევი. — როდის, როდის იქნება, მე მაგათი თავი დავაღწიო! მთლად შემკამენ, ტალახში ამომსერიან. მაგათი მარტო ხარხარი და დამანქული სახე რათა ღირს. ფუ!!..

სერგეევი ადგა, გადაჰკრა ნახევარი ლიტრა წყალი და ისევ ჩაწვა. ის „აზრი“ მაინც არ შორდება... მას კიდევ დაეპატრონა მკაცრი აჩრდილი სიღარიბისა და შიმშილობისა, კიდევ სიცივე, წანწალი, დამცირება... რა საძაგლობაა! ჩურჩულებს მწარედ სერგეევი.

იგი შეეხვია საბანში, გაჩერდა ერთს წერტილზე, მითომ მოიშორა ყველა ფიქრები, მაგრამ ლანდევით იჯდა რუბანოვსკი იქვე და ესმოდა იმისი კვნესა, იმისი ჩივილი: „რა ძნელია ამ ქვეყნად ცხოვრება!“

თორმეტმა საათმა დაჰკრა.

„რა გამხდარი ხელები აქვს მანიას“ აგონდებოდა სერგეევს.

გახდა ღამის პირველი, ორი საათი.

სერგეევმა ვერ მოისვენა.

— ოჰ, რა სულმდაბლები არიან, წყალ-წყალი რძეს როგორ ჰყიდნიან! — ფიქრობდა სერგეევი. იგი აშტერდებოდა ქერს, მაგრამ მაინც თვალ წინ უდგა დაქანცული სახე ახალგაზდა ქალისა.

გათენდა. დადგა ჩვეულებრივი შემოდგომის ღრუბლიანი დილა. რუბანოვსკის ოჯახი ის იყო ფეხზე წამომდგარიყო, ცოლი ებღაუტებოდა ჩვილ ბავშვს, მაგრამ ვერაფრით ვერ დემშვიდებინა მისი მშვიერი კუჭი. ქმარიც გულჩათუთქუ-

ლი იდგა ფანჯარასთან და გაჰყურებდა მოქუშულ ცას. ერთბაშად მოისმა ფეხის ხმა და აჩქარებული შემოვიდა სერგეევი.

— მე ვეყავი იზიუმოვთან, — სელამის მიუცემლად დაიწყო მან, — უარი განვაცხადე ალაგზე. შენზე დარჩა ახლა... წადი ჩქარა, დროს ნუ ჰკარგავ. რა ცუდი დარია!

სერგეევი დაჯდა და შეიმშრალა წვიმისგან დასველებული სახე. განცვიფრებული იდგა მის წინ რუბანოვსკი. იგი უკანასკნელ წუთამდე დარწუნებული იყო, რომ სერგეევი არ მოვიდოდა.

— დაიცა, — უთხრა რუბანოვსკიმ, — შენც გაქირვებაში ხარ, თვითონვე ამბობდ. მე ვიცი, როგორ გიმძიმს ცხოვრება... მაქვს კი უფლება მივიღო შენგნით ეგეთი მსხვერპლი?

— არ ვიცი, მიუგო სერგეევმა, მხოლოდ ამას კი ვგრძნობ, იმ ალაგზე რომ დამდგარიყავი, ფიქრი იმაზე, რაც ამ ოთახში ხდება, არ მომასვენებდა და სულს მომიწამლავდა. მე-კი დიდად ვაფასებ სულიერ სიმშვიდეს... მაშ ბევრს ნულარ ლაპარაკობ და გაეშურე იზიუმოვისაკენ. უყურე ეკატერინე სერგეევნას სახეს, — იმას უკვე ეტყობა ამ საკითხის გადაწყვეტილება.

რუბანოვსკის ცოლი, მართლა ძალზე ფერწასული, მაგრამ თვალზე გაბრწყინებული შეჰყურებდა ორივეს. მასში ხელად გაიღვიძა სიცოცხლის წყურვილი. იგი უცებ გაყმაწვილდა, გაღამაზდა, გაცოცხლდა. სერგეევმა ვეღარ სცნობდა მას. რუბანოვსკის ცოლს არ ეცალა ყოყმანობისთვის, უფლების გარჩევისათვის. ამ წუთს ის მხოლოდ ბავშვებზე ზრუნავდა. იგი მივიდა სერგეევთან ხმა ამოუღებლივ და, რამდენადაც კი შეეძლო მის სუსტ მკლავებს, მაგრამ ჩამოართვა ხელი მაღლობის ნიშნად.

რამდენიმე დღის შემდეგ სერგეევი აცილებდა რუბანოვსკის ოჯახს, რომელიც ახალ ადგილზე მიემგზავრებოდა. სერგეევს ერთი ხელით მიჰყავდა თავით ფეხამდის შეხეული მანია, მეორე ხელში რუბანოვსკის ჩამადანი ეკირა. თვითონ ცოლ-ქმარიც დატვირთულიყვნენ ათას წვრილმან ბარგით. გაისმა მეორე ხარი. სერგეევი ავიდა მატარებელში, დაალოგა ბარგი, უშოვა მათ ალაგი. როცა მესამე ხარიც დაჰკრეს, სერგეევი გულმხურვალედ მოეხვია მეგობარს, თანაგრძნობით ჩამოართვა ხელი მის ცოლს. გადაჰკოცნა ბავშვები და თვალკრემლიანი გამოემშვიდობა დაძირა მატარებელი. დიდხანს კიდევ გააოიყურებოდა ფანჯრიდან რუბანოვსკის ცოლი და პატარა მანია; რუბანოვსკიც, ვიდრე მატარებელი არ მიიმალა თვალიდან, განუწყვეტლივ უქნევდა თავის ცხვირსახოცს.

დარჩა სერგეევი მარტოდ. დიდ ხანს იდგა იგი შეუნძრევლად ერთ ალაგს, ბოლოს გამოერკვა და წავიდა.

სერგეევი ნალვლით სავსე იყო, მაგრამ ეხლა გულის სიღრმეში უცემდა მაგრად ერთი ძარღვი, რომელიც მატებდა მას ძალას და ღონეს ცხოვრებასთან საბრძოლველად.

ს. ს.

რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.

ფოტოს საგაჟო გიმნაზია

აცხადებს, რომ მისალეები გამოცდა მოწაფეებისა მოხდება აკვისტოში შემდგის რიგით: 21-სა და 22-ს — მოსანაზადებელ კლასში, 24 ს — მეორე კლასში და 26-ს — მესამე კლასში. გამოცდა დაიწყება ხოლმე დილის რვა საათზე, ხოლო სწავლა დაიწყება 1-ლ სექტემბერს.

ღირექორის თანამდებობის აღმასრუ ებელი

ა. იაგულოვი.